

Biblioteksservice i de danske landdistrikter:

Erfaringer, modeller og perspektiver

Gunnar Lind Haase Svendsen

December 2009

Alle rettigheder forbeholdes instituttet (IFUL). Mekanisk eller fotografisk gengivelse af denne REPORT eller dele heraf er uden instituttets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er uddrag til anmeldelser.

© Syddansk Universitet, Esbjerg og forfatteren, 2009.

Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter
IFUL REPORT 14/2009

ISBN 978-87-91304-42-2

Gunnar Lind Haase Svendsen
Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter
Syddansk Universitet
Niels Bohrs Vej 9-10
DK-6700 Esbjerg
Tlf.: 6550 4221
Fax: 6550 1091
E-mail: iful@sam.sdu.dk

Indholdsfortegnelse

Summary.....	5
Kort sammendrag	7
1 Indledning	9
1.1 Folkebibliotekerne: Lys over <i>hele</i> landet?.....	9
1.2 På lokalbibliotekernes slagmark: Hvilken model skal man bruge?... 11	
1.3 Formål.....	12
1.4 Præsentation af to delundersøgelser og rapportens opbygning	13
2 Erfaringer	15
2.1 Biblioteksvæsenet som en forudsætning for demokratisk kultur.....	15
2.2 Biblioteksservice på landet – et kort historisk tilbageblik.....	15
2.3 Den nutidige biblioteksservice på landet – et litteraturstudie.....	16
2.4 Opsummering.....	28
3 Spørgeskemaundersøgelse	31
3.1 Om undersøgelsen.....	31
3.2 Filialer.....	32
3.3 Bogbusser.....	37
3.4 Afhentningssteder, betjening i øvrigt og samarbejde med andre.....	38
3.5 Ændringer i betjeningen af landdistrikterne	39
3.6 Erhvervelse af penge fra puljer og fonde.....	41
3.7 Planer for kommunernes bibliotekstilbud.....	42
3.8 Særligt vellykkede samarbejder.....	42
3.9 Vurdering af kommunens biblioteksservice i landdistrikterne	43
3.10 De største ulemper ved biblioteksservice i landdistrikterne	48
3.11 Opsummering	50
4 Problemstillinger og perspektiver	53
4.1 Positive ændringer siden kommunesammenlægningerne.....	53
4.2 Yderområdernes særlige problemer.....	55
4.3 Er bogbusser bedre end filialer?	57
4.4 Frivilligfilialer.....	58
4.5 Selvbetjente/åbne biblioteker og afhentningssteder	60
4.6 Biblioteker i kulturhuse	61

4.7	Servicemodeller for biblioteksservice i landdistrikterne: Fordele og ulemper.....	62
5	Konklusion.....	67
6	Litteratur.....	71
	Bilag 1: Spørgeskema.....	77

Summary

In Denmark, there is an old and deep-rooted tradition of library service for all citizens. Therefore, the Danish public libraries are often seen as the core of civic education. This may be changing, for during the period 1988-2008, the number of libraries was more than halved. This development has been reinforced by a municipal reform in 2007, reducing 271 municipalities to 98. The vast majority of closures have taken place in sparsely populated, rural areas. It is therefore pertinent to ask: How should a future library service be conducted in these areas? Despite considerable debate in the media, there is little factual knowledge about this issue. This may partly explain why the public debate often becomes very emotional.

On this background, the purpose of this study – entitled ‘Library service in rural areas: Experiences, models, perspectives’ – is to provide more knowledge about library service in rural Denmark. Hence, the study seeks to answer the following questions: How widespread are the various models? How do they work in practice? What advantages and disadvantages do they involve?

First, a literature study shows that the small parish libraries have become less popular over the last eight to ten years. Where supporters of small libraries have emphasized local needs for meeting places, easy access and long opening hours, the supporters of book mobile service have emphasized the need for cheap and efficient service to the rural population, modern collections of materials and strengthening of the main library in the municipality. However, there are still proponents of parish libraries, albeit in revised form – such as libraries integrated in cultural centres, self-service libraries, combined libraries/citizen service, etc.

Next, a questionnaire survey from spring 2009, including library leaders from 62 municipalities in rural Denmark, sheds light on the advantages and disadvantages that each model holds in practice, and how successful library service is considered to be in the single municipalities. It turned out that 90% of the municipalities served rural areas by use of parish libraries. Besides traditional library service, these libraries also arrange cultural events and have important social functions. Moreover, 40% of the municipalities use book mobile service, especially the most sparsely populated municipalities. 40% of the library leaders found that their library service has been improved, 15% that it has deteriorated, while the rest felt that their library service in rural areas has remained unchanged. Improved service was explained by improved collections of materials, economies of scale, improved access to materials, more uniform service, expanded opening hours and new book mobile service; while deteriorated service was said to be due to reduced opening hours and closure of parish libraries. Furthermore, over 90% of the library leaders found that citizens were satisfied with the service, primarily due to improved collections of materials and a good librarian staff. Dissatisfaction was mostly explained by library closures. Finally, asked about the biggest disadvantages of library service in rural areas,

30% of the total number of responses indicated lack of resources and 20% that it is difficult to cover the whole area. In addition, short opening hours and disadvantages in connection with book mobile service were also mentioned.

An analysis of the responses showed that parish libraries driven by volunteers, self-service libraries and, not least, libraries integrated in cultural centres were considered good alternatives to more traditional service in the form of small parish libraries and book mobile service. The obvious advantage of integrating libraries into cultural centres is that such large meeting places provide a much larger part of the municipality's population with public services. Hence, culture house libraries are apt to serve the interests of the local community as well as the whole municipality. This by combining socio-cultural meeting place functions and easy access to library service (local interests) with a high number of lending and, hence, cheap and efficient library service (municipal interests).

Kort sammendrag

I Danmark har vi en stolt bibliotekstradition, og mange anser folkebibliotekerne for at være kernen i folkeoplysning. Dette er måske ved at ændre sig, for i perioden 1988-2008 er antallet af biblioteksfilialer blevet mere end halveret. Denne udvikling er blevet forstærket af kommunesammenlægningerne 1. januar 2007, hvor 271 kommuner blev reduceret til 98. Langt de fleste nedlæggelser er sket i tyndt befolkede landområder. Det er derfor relevant at spørge sig: Hvordan skal den fremtidige biblioteksbetjening foregå i disse områder? Trods en del debat i medierne findes der ikke megen faktisk viden herom. Det kan være en af grundene til, at debatten ofte bliver meget følelsesladet.

På den baggrund bliver formålet med undersøgelsen at tilvejebringe mere viden ved at *kortlægge modeller for biblioteksservice i landdistrikterne*. Det indbefatter spørgsmål som: Hvor udbredte er de enkelte modeller? Hvordan fungerer de i praksis? Hvilke fordele og ulemper rummer de?

Først viser et litteraturstudie, at de små filialer er faldet i popularitet gennem de sidste 8-10 år. Hvor tilhængerne af små filialer har slået på de lokale behov for møde- og væresteder, let tilgængelighed og lange åbningstider, har tilhængerne af bogbusdrift betonet hele kommunens behov for effektiv og billig betjening af landområderne, moderne materialesamlinger og styrkelse af hovedbiblioteket. Der findes dog også stadigvæk fortalere for filialer, omend i revideret form – fx som integrerede i kulturhuse, selvbetjente filialer, kombinerede biblioteker/borgerservice, kombibiblioteker mm.

Derefter viser en spørgeskemaundersøgelse fra foråret 2009, hvilke fordele og ulemper de enkelte modeller rummer i praksis, samt hvor vellykket biblioteksbetjeningen skønnes at være i de enkelte kommuner. Respondenterne bestod af bibliotekslederne i 63 yder-, land- og mellemkommuner, hvoraf de 62 deltog. Det viste sig, at 90 % af kommunerne betjener landdistrikter vha. filialer. På disse filialer er der et stort servicetilbud ud over materialeudlån som fx kulturelle arrangementer og møde- og værestedsfunktioner. Der var også 40 % af kommunerne, som benyttede bogbusservice, fortrinsvis yder- og landkommuner. Lidt over 40 % af bibliotekslederne vurderede, at deres biblioteksservice er blevet bedre, lidt over 15 % at den er blevet dårligere, mens resten vurderede, at deres biblioteksservice i landområderne er uændret. Den gode udvikling blev forklaret med større materialeudvalg, stordriftsfordele, forbedret adgang til materiale, mere ensartet betjening, udvidet åbningstid og ny bogbusservice; den dårlige udvikling med reducerede åbningstider og nedlæggelse af filialer. Endvidere vurderede lidt over 90 %, at borgerne var tilfredse med betjeningen, primært pga. bedre materialesamling, at borgerne føler, de ikke har mistet noget, samt at der er et godt personale. Utilfredshed blev typisk forklaret med filiallukninger. Hvad endelig angår de største ulemper ved biblioteksservice i landdistrikterne, pegede 30 % af svarene på manglende ressourcer og 20 % på, at det er svært at dække hele området. Herudover blev for korte åbningstider og ulemper ved bogbusser også nævnt.

En nærmere analyse af svarene viste, at frivilligfilialer, selvbetjente filialer og især kulturhuse anses som gode alternativer til mere traditionel betjening i form af bogbusser og filialer. Den store fordel ved at integrere biblioteker i kulturhuse er, at sådanne store samlingssteder forsyner et større lokalområde med offentlig service. Hermed bliver de i stand til at varetage såvel lokalsamfundets som hele kommunens interesser: Lokalt mødested og let tilgængelighed kombineret med høje udlånstal og økonomisk rationel drift.

1 Indledning

1.1 Folkebibliotekerne: Lys over *hele* landet?

I den offentlige debat bliver folkebibliotekerne af og til beskrevet som ”kultur-bærende institutioner”.¹ Navnet er ikke misvisende, for vi danskere kan bryste os af en meget flot bibliotekstradition, der rækker langt tilbage i tid – til oplysningstiden i slutningen af 1700-tallet og de store folkelige bevægelser tid op gennem 1800-tallet.² Traditionen knytter sig tæt til nærdemokrati og parlamentarisme, borgerrettigheder, mulighedslighed, social mobilitet og civilt engagement, herunder et levende foreningsliv.

Udover folkeoplysning har bibliotekerne tjent som vigtige mødesteder for folk fra alle samfundslag, akkurat ligesom forsamlingshusene og senere sportshallerne og kulturhusene. Som sådan har bibliotekerne frem til i dag været vigtige arnesteder for det, der i forskningen er blevet benævnt *social kapital* – forstået som den ressource, der ligger i, at forskellige folk mødes, får tillid til hinanden, udveksler viden og samarbejder.³ Biblioteksvæsenet bør som sådan have sin del af æren for, at Danmark gang på gang kåres som ’verdensmester’ i social kapital i internationale undersøgelser.⁴

Den danske bibliotekstradition er skabt både på land og i by, formet af folkeoplysnings-, folkehøjskole- og arbejderbevægelse. Det er derfor ingen tilfældighed, at bibliotekerne i Danmark kaldes *folkelige* – folkebiblioteker. Det i både indholdsmæssig forstand (oplysning til enhver på ethvert niveau) samt i forhold til tilgængelighed (lys i storby såvel som på land).

---

¹ Knudsen & Krasnik 2009, s. 11.

² Denne rapport udspringer af projektet ”Bibliotekstilbud i lokalområder – elementer og strukturer”, der har til mål at undersøge mulighederne for en national model for, hvordan biblioteksbetjening i landdistrikter bedst kan organiseres. Projektdeltagerne er Ringkøbing-Skjern Bibliotekerne, Varde Bibliotek, Esbjerg Kommunes Biblioteker og Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikterne, Syddansk Universitet, Esbjerg. Tak til styregruppen for råd og vejledning samt kommentarer til en tidligere version af manuskriptet. Foruden mig selv bestod styregruppens medlemmer af: Annette Brøchner Lindgaard, Per Høgh Sørensen og Alice Ravn Skibsted. En særlig tak til Alice Ravn Skibsted og Lulu Kjærsgaard, der har hjulpet med litteratursøgning, samt til Peter Hillerup og Per Madsen, Esbjerg Kommune, der har foretaget den elektroniske spørgeskemaundersøgelse. Endelig en tak til Biblioteks- og Mediestyrelsen, der har medfinansieret projektet.

³ En af bannerførerne inden for social kapital forskningen, politologen Robert D. Putnam, ser helt overordnet social kapital som sociale netværk, der ”har værdi” på linje med de øvrige, mere traditionelle kapitalformer: ”Just as a screwdriver (physical capital) or a college education (human capital) can increase productivity (both individual and collective), so too social contacts affect the productivity of individuals and groups” (Putnam 2000, s. 19). Putnams meget anvendte definition af social kapital er ”social networks [among individuals] and the norms of reciprocity and trustworthiness that arise from them” (ibid.). For en introduktion på dansk af begrebet social kapital, se Svendsen & Svendsen 2006 og Hegedahl & Rosenmeier 2007.

⁴ Hvis målet for social kapital er social tillid, se Svendsen & Svendsen 2006.

Selvom folkebibliotekerne ofte bliver taget for givet, udgør de faktisk et af de mest benyttede offentlige kulturtilbud med mere end 34 millioner fysiske besøg i 2008.⁵ Spørgsmålet er imidlertid, om de danske biblioteker i dag er så folkelige som tidligere i henseende til geografisk tilgængelighed.

I perioden 1988-2007 er antallet af filialer således faldet fra 788 til 380, bogbusser fra 68 til 33, mens antallet af hovedbiblioteker fra 2006-2007 dykkede fra 221 til 97 som en direkte følge af kommunesammenlægningerne 1. januar 2007, hvor 271 kommuner blev reduceret til 98.⁶ Fra 2007-2008 er de 97 hovedbiblioteker blevet bibeholdt, og der er kommet 2 bogbusser mere (fra 31 til 33). Derimod er antallet af filialer faldet markant fra 422 til 380, dvs. 42 lukkede filialer i løbet af blot et år.⁷ Af en spørgeskemaundersøgelse blandt bibliotekslederne foretaget af Styrelsen for Bibliotek og Medier fremgår det, at denne nedlægnings-tendens forventes at fortsætte fremover.⁸ Og i skrivende stund er truslen om yderligere nedlæggelser af folkebiblioteker helt fremme i mediebildet med overskrifter som "Bibliotekerne er under pres", "Biblioteker lukker på stribe", "Bibliotekslukninger deler vandene" og "Brugsen er danskernes nye bibliotek".⁹ Tydeligvis har kommunalvalget november 2009 givet yderligere brændstof til debatten om biblioteksnedlægninger. Men nedlægningerne er også tidligere blevet debatteret i medierne, især i bibliotekernes egne tidsskrifter.

Ikke overraskende er det især befolkningen i udkantsområderne, der har oplevet en serviceforringelse. I flere lokalsamfund har folk protesteret imod nedlæggelse af deres lokale filial, med større eller mindre held. Blandt politikere og biblioteksfolk er meningene delte. Dette skyldes til dels mangel på information – det er nemlig svært at danne sig et overblik over, i hvor høj grad ændringerne af biblioteksstrukturen efter kommunalreformen er gået ud over biblioteksservice i landdistrikterne. Dette er i øvrigt blevet erkendt af Kulturministeriet, som derfor iværksatte en undersøgelse om "Folkebibliotekerne efter kommunalreformen". Den efterfølgende rapport, der blev udgivet af Styrelsen for Bibliotek og Medier i november 2008, giver dog primært et rent statistisk overblik over konsekvenserne og medtager ikke en land-by vinkel på problematikken.

---

⁵ Andresen, Kvist, Sewerin & Skov 2009, s. 11.

⁶ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 9. For året 2008 er benyttet biblioteksstatistikken 2008, se Andresen, Kvist, Sewerin og Skov.

⁷ Andresen, Kvist, Sewerin & Skov 2009, s. 21.

⁸ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 9.

⁹ www.dknyt.dk 28/10 2009; MetroXpress København 28/10 2009; Henrik Hermann i *Bibliotekarforbundet* 27/10 2009; Signe Bjerre, Lemvig Folkeblad 27/10 2009. Og i kommunalvalgsdebatten lyder det således: "At de nye kommunale budgetter fremgår det, at over halvdelen af kommunerne igen til næste år skal spare på bibliotekerne. For at kompensere for de manglende biblioteker rykker bogudlån flere steder i landet nu ud hos den lokale Brugsen" (Kommunalvalg 27/10 2009).

1.2 På lokalbibliotekernes slagmark: Hvilken model skal man bruge?

I debatten har man også diskuteret modeller for biblioteksservice i landdistrikterne. For en udenforstående kan det her se ud som om, forskellige 'klikere' forsvarer hver deres model – filialen, den selvbetjente filial, fællesbiblioteket, biblioteket som integreret i et kulturhus, osv. Som biblioteksleder Asta Broesby-Olsen, Nordborg Kommunes Biblioteker, udtrykker det, har de forskellige lejre "arketypemønstre af hinanden".¹⁰ Hermed kan det enkelte bibliotek eller bestemte alliancer af biblioteker profilere sig selv i opposition til andre og hermed styrke deres symbolske kapital og – i sidste instans via støtteordninger og politisk goodwill – deres økonomiske kapital.¹¹

Der er således i høj grad tale om det, den franske sociolog Pierre Bourdieu har benævnt symbolske kampe, dvs. kampe på ord, hvor kombattanterne med den sejrende diskurs lykkes med at forme virkeligheden.¹² Sådanne kampe er sunde, hvis de baserer sig på saglige argumenter og fuld information – men mindre sunde, hvis der er tale om 'følelsesargumenter' og magtkampe mellem rivaliserende grupper i noget, der af deltagerne opfattes som et nulsumspil (hvis *I* får noget, mister *vi* noget). På biblioteksområdet, der vel på mange måder befinder sig i midt inden i 'Projektsamfundet', er det også relevant at tale om, i hvilken grad udmeldinger fra politikere og interesseorganisationer, diverse rapporter og ikke mindst udformningen af støtteprogrammer, samt selve udvælgelsen af støtteberettigede projekter, bidrager til at skabe og/eller fastholde den herskende diskurs og herigennem forme den aktuelle adfærd.

Som jeg ser det, har debatten overordnet kredset om fem hovedmodeller, nemlig filialer, kombi-/fællesbiblioteker, kulturhuse, bogbusser og depoter/afhentningssteder. Endvidere har debatten om disse hovedmodeller som oftest relateret sig til følgende fire, centrale spørgsmål:

- (1) Hvordan udnyttes ressourcerne bedst muligt i de nye, større kommuner, herunder personalet og materialesamlingen?
- (2) Hvordan når man helt ud til den enkelte borger, gammel som ung?

---

¹⁰ Broesby-Olsen 2003. I denne forbindelse taler hun specifikt om det stereotype (negative) billede af kombi-biblioteker blandt mange biblioteksfolk, men jeg mener nok, begrebet kan udvides til at omfatte hele den symbolske kamp, der i disse år foregår inden for biblioteksvæsenet.

¹¹ Her bør man også huske på de store investeringer, de enkelte biblioteker/kommuner allerede har foretaget i deres respektive modeller (økonomisk, personale-uddannelsesmæssigt mv.) og ofte over en lang årrække. Dette må alt andet lige også øge deres 'stiafhængighed' og motivation til at forsvare egne modeller.

¹² "Principles of division (...) function within and for the purposes of the struggle between social groups; in producing concepts, they produce groups, the very groups which produce the principles and the groups against which they are produced. What is at stake in the struggles about the meaning of the social world is power over the classificatory schemes and systems which are the bases of the representations of the groups and therefore of their mobilization and demobilization: the evocative power of an utterance which puts things in a different light" (Bourdieu 1989, s. 479).

- (3) Hvordan udvider man filialers og bogbussers åbningstider i sparetider?
- (4) Hvordan opretholder og udvikler man filialerne som levende mødesteder?

Disse spørgsmål skal naturligvis ses i lyset af, hvilke succeskriterier man nationalt og kommunalt har for biblioteksservice i landdistrikterne. Drejer det sig udelukkende om at øge antallet af udlån? Eller er det ligeså vigtigt, at betjeningsstederne er steder, hvor folk mødes, og hvor der skabes lokal sammenhængskraft og 'social kapital'? Succeskriterierne afspejler alt andet lige de herskende diskurser inden for området. Det giver anledning til kritisk refleksion i form af spørgsmål som: Hvilke diskurser dominerer, og hvilke konsekvenser har det? Hvilke diskurser søger den/de herskende diskurs(er) at kæmpe imod? Hvilke interesser skjuler der sig bag de enkelte diskurser? Er der tale om overvejende rurale eller urbane diskurser – dvs. afspejlende enten land- eller bybefolkningens interesser, værdier og idealer? Er de forskellige fløjes argumentation i orden, og er der i grunden empirisk belæg for det, de forskellige diskurser anser som 'sandt'?¹³

1.3 Formål

Sådanne spørgsmål udgør en vigtig ramme for denne rapport, der kombinerer en kritisk og diskursivt orienteret litteraturstudie med en kvantitativt orienteret spørgeskemaundersøgelse, der skal give et overblik over den nutidige biblioteksservice i landdistrikterne: Hvilke servicemodeller benytter man, og hvordan fungerer de i praksis? Rapportens merværdi ligger i at bidrage til at styrke grundlaget for den offentlige debat og de politiske beslutninger.

Kort sagt bliver formålet altså at *kortlægge modeller for biblioteksservice i de danske landdistrikter*. Det skal konkret ske ved at svare på to delspørgsmål:

1. Hvilke erfaringer har man med biblioteksservice i landdistrikterne?
2. Hvilken nutidig udbredelse har de enkelte servicemodeller, og hvordan fungerer de i praksis?

Håbet er her, at en person helt uden for biblioteksvæsenet (en forsker) vil kunne se på problematikken i et helhedsperspektiv og med en følelsesmæssig distance. Dette skal naturligvis ikke opfattes som en kritik af de tydeligvis meget engagerede biblioteksledere og bibliotekarer, der som oftest har enkeltsager, de gløder for og 'udbreder det gode budskab om' – hvilket jo er helt legitimt. Men et blik udefra kunne måske være nyttigt.

---

¹³ Af pladshensyn bliver denne diskussion ikke udbredt i nærværende rapport, men den danner trods alt en vigtig men efter alt at dømme noget overset ramme for hele diskussionen om, hvilken model man bør anvende. Ligeledes sætter sådanne spørgsmål resultaterne i denne rapport i et kritisk lys, eftersom disse naturligvis også er under påvirkning af en pågående 'symbolsk kamp'.

1.4 Præsentation af to delundersøgelser og rapportens opbygning

For at besvare de to ovennævnte spørgsmål er der som nævnt blevet foretaget to delundersøgelser.

Resultaterne fra den første undersøgelse præsenteres i kapitel 2. Den består af et litteraturstudie af erfaringer med biblioteksbetjening på landet, herunder erfaringer med konkrete servicemodeller.

Den anden undersøgelse præsenteres i kapitel 3. Den består af en spørgeskemaundersøgelse med deltagelse af biblioteksledere fra 62 yder-, land- og mellemkommuner i Danmark.¹⁴ I undersøgelsen kortlægges udbredelsen af de enkelte servicemodeller, samt hvordan de fungerer i praksis.

Kapitel 4 er et forsøg på yderligere at nuancere og diskutere spørgeskemaundersøgelsens svar og tematikker.

Endelig er kapitel 5 en konklusion.

---

¹⁴ Bemærk dog, at fra Silkeborg Bibliotekerne var det publikumschef for lokalbibliotekerne, Inge Kring, som deltog. I det følgende vil jeg imidlertid for nemheds skyld omtale alle 62 respondenter som biblioteksledere.

2 Erfaringer

Dette kapitel besvarer det første spørgsmål: Hvilke erfaringer har man med biblioteksservice i de danske landdistrikter? Først skitseres biblioteksvæsenets kulturelle betydning for det danske velfærdssamfund. Herefter følger et kort historisk rids af biblioteksvæsenets udvikling. Endelig gennemgås litteraturen om den mere nutidige biblioteksservice i de danske landdistrikter med vægt på de fordele og ulemper, de enkelte modeller rummer. Til sidst følger en kort opsummering.

2.1 Biblioteksvæsenet som en forudsætning for demokratisk kultur

Bibliotekernes betydning for det danske samfund er uomtvistelig. Bibliotekerne udgør en vigtig brik i det, Ove Korsgaard har benævnt ”den folkeligt-nationale oplysningstanke”, der især blev udbredt efter 1864-nederlaget.¹⁵ I Biblioteksloven i 1964 kunne man ligefrem læse sort på hvidt, at bibliotekerne havde til mål at fremme det folkeoplysende arbejde. Af andre vigtige brikker i denne oplysnings- og demokratiseringsproces, der indbefattede en meget stor del af befolkningen, kan nævnes almueskolerne, aftenskolerne, højskolerne, ungdoms- og foredragsforeningerne, oplysningsforbundene, folkeuniversitetet og arbejderbevægelsen.

Bibliotekerne kom således i en vis forstand til at danne en vigtig forudsætning for parlamentarismen, idet kun *oplyste* borgere er i stand til at vælge gode politikere og regeringer.¹⁶ Tidligt i 1800-tallet blev opgaven varetaget af sognebiblioteker. Fra omkring 1900 oprettedes de såkaldte folkebogsamlinger – folkebibliotekerne – og biblioteksvæsenet blev en realitet ved oprettelsen af Danmarks Folkebogsamlinger (senere Danmarks Biblioteksforening) i 1905. Herudover blev skønlitterære og videnskabelige værker tilgængelige for den almindelige borger i læsekredse, arbejderforeninger, Studentersamfundet fra 1882 og Folkeuniversitetet fra 1898.¹⁷

2.2 Biblioteksservice på landet – et kort historisk tilbageblik

Omkring Første Verdenskrig var det en udbredt holdning, at de åndeligt forarmede borgere i byerne havde mere behov for bøger og læsning end folk på landet.¹⁸ Men efterhånden som biblioteksvæsenet udviklede sig, blev der behov for en mere systematisk betjening af landdistriktsbefolkningen også. Allerede tidligt var mange modeller i spil. Udover sognebibliotekerne kan man nævne vandrebogsamlingerne, der allerede i forbindelse med stiftelsen af Danmarks

---

¹⁵ Korsgaard 1997, s. 19.

¹⁶ Ørom 2005, s. 9.

¹⁷ Ørom 2005, s. 10.

¹⁸ Dyrbye 2005a, s. 75.

Folkebogsamlinger i 1905 blev set som en mærkesag; børne- og skolebogsamlinger i perioden frem til 1919; bogbilsdriften der, inspireret fra USA, startede i 1920'erne og blev udviklet op gennem 1930'erne; samt bogbusdriften der blev udbredt op gennem 1970'erne, samtidigt med at antallet af filialer blev øget.¹⁹

2.3 Den nutidige biblioteksservice på landet – et litteraturstudie

Før og efter kommunesammenlægningerne 1. januar 2007 har der været en del debat om biblioteksservice. Mange har givet udtryk for, at sammenlægningerne giver en enestående mulighed for at gentænke biblioteksstrukturen, så der opnås bedre service og bedre bibliotekstilbud.²⁰ Debatten har primært fundet sted i Danmarks Biblioteksforenings blad *Danmarks Biblioteker* samt Bibliotekarforbundets blad *Bibliotekspressen*. Imidlertid er der få artikler, der specifikt handler om betjeningen af landdistrikterne. Andre relevante kilder til belysning af den nutidige service på landet er avisartikler og rapporter.

2.3.1 Folkebibliotekerne efter kommunalreformen (og i Projektsamfundet)

Den mest centrale kilde til belysning af den faktuelle udvikling er den allerede nævnte rapport *Folkebibliotekerne efter kommunalreformen*, udarbejdet af Styrelsen for Bibliotek og Medier i 2008. Omend rapporten ikke rummer en decideret landdistriktsvinkel, siger den alligevel en del om den nutidige og fremtidige udvikling af betjeningen på landet.

Rapporten bygger på statistik (Biblioteksstatistikken og Danmarks Statistik), en spørgeskemaundersøgelse foretaget i foråret 2008 med deltagelse af 91 ud af 97 af landets biblioteksledere (dvs. en svarprocent på 93,8), samt tre case studier fra henholdsvis Brønderslev, Gjern og Holbæk kommuner.

For det første fastslår rapporten, at kommunalreformen overordnet har været en succes for bibliotekerne. Bibliotekerne er inde i ”en sund og nødvendig omstillingsproces”.²¹ Den direkte årsag hertil er kommunesammenlægningerne, der har givet anledning til at gentænke biblioteksbetjeningen.²² Det har ført til udvikling af nye former for biblioteksservice, herunder adgang til musik, internet og multimedier, der i disse år efterspørges i stigende grad.²³ Kommunesammenlægningerne har som sådan gjort det lettere at leve op til den nye biblio-

---

¹⁹ Dyrbye 2005a, s. 77 og 79; Dyrbye 2005b, s. 127; Ørom 2005, s. 28.

²⁰ Se fx Vesters 2006.

²¹ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 4.

²² Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 4.

²³ Således er anskaffelsen af levende billeder i perioden 2000-2007 steget med 135 % og multimediematerialer med 55 %, mens anskaffelsen af bøger er faldet med 20 % i samme tidsrum (Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 15). Det afspejler udviklingen i benyttelse, hvor udlånet af musikoptagelser 2000-2007 er steget med 14 %, levende billeder med 117 %, multimediematerialer med 101 %, mens udlånet af bøger er faldet med næsten 11 % (op.cit., s. 20).

tekslovs formålsparagraf, der fremhæver adgangen til de elektroniske medier.²⁴ Der er også blevet overskud til at gøre en ekstra indsats for at tilbyde aktiviteter som romanlæseklubber, børnehavebiblioteker, lektiehjælp, læselyst, borgerservice, IT-kurser og forfatterarrangementer.²⁵

For det andet konkluderer man, at der ikke blot er et øget udbud af biblioteksprodukter, men også en langt bedre udnyttelse af den kommunale og nationale materialesamling, end tilfældet var i de små kommuner. Dette skyldes primært en fordobling af lån af materialer mellem bibliotekerne i perioden 2000-2007, samt over en tredobling af brugen af den landsdækkende service bibliotek.dk.²⁶

For det tredje har nedlæggelser af ”omkostningstunge, faste filialer med vigen- de udlånstal” effektiviseret betjeningen.²⁷ Her henviser de bl.a. til en undersøgelse af Magasinet Søndag Aften, der viser, at faldet i benyttelse generelt er sket i kommuner, der har valgt *ikke* at lukke filialer.²⁸ I Styrelsens egen spørgeskemaundersøgelse vurderer 39 % af de adspurgte biblioteksledere, at filiallukninger har ført til en forbedret biblioteksservice, 24 % at det har forringet den, mens 19 % mener, at det ikke har gjort nogen forskel.²⁹ Undersøgelsens forfattere er på den baggrund positive over for nedlæggelser af ”små og mindre bæredygtige filialer”.³⁰ Denne udvikling betegnes som en ”naturlig tilpasning af biblioteksbetjeningen, der både afspejler brugerens behov og de nye muligheder for materialeforsyning [og samtidig] behovet for en prioritering for at kunne levere et mere tidssvarende og værdiskabende bibliotekstilbud”.³¹

Som alternativer til filialer med ”sparsom benyttelse og stagnerende samlinger” har en række kommuner arbejdet med: (1) Fleksibel bogbus (2) Tættere samarbejde mellem folke- og skolebibliotek og evt. andre kommunale institutioner (3) Selvbetjente filialer (4) Udvidet ’biblioteket kommer’ service, samt (5) Afhentningssteder for materiale bestilt via bibliotek.dk.³² De mest populære, nye tiltag som følge af kommunalreformen er i prioriteret rækkefølge: Nye elektroniske ressourcer, borgerservice, øget selvbetjening, bogen kommer, bogbusser og børnehavebiblioteker.

Af direkte relevans for problemstillingen er rapportens tre eksempler på lokal tilpasning: Erstatning af filialer med bogbus i Brønderslev Kommune, en filial i Gjern Kommune, der ud over 23 timers betjent åbningstid er selvbetjent, samt 5 nye kombi-biblioteker i Holbæk Kommune. Erstatningen med bogbus i Brønderslev betegnes som en succes, filialen i Gjern som en ubetinget succes, mens kombi-bibliotekerne i ny Holbæk Kommune har været en fiasko.

---

²⁴ Kulturministeriet 2000.

²⁵ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 6.

²⁶ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 5 og 21.

²⁷ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 4.

²⁸ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 5.

²⁹ De øvrige svar er ”Ved ikke”.

³⁰ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 4.

³¹ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 29.

³² Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 5.

Rapporten rejser imidlertid nogle spørgsmål, der også er centrale for nærværende undersøgelse. Det nævnes, at folkebibliotekernes store udfordring består i to ting, nemlig (1) til stadighed at udvikle en mangfoldighed af kulturelle aktiviteter (herunder ikke mindst netjenester) i tråd med borgernes behov samt (2) at ”opretholde betjening i tyndt befolkede områder”.³³ Men kan man begge ting (lige godt) på én gang? Og hvorfor *egentlig* skal man hele tiden udvikle nye aktiviteter? Hvornår hører dette udviklingsræs op? Hvornår er nok nok? Her afspejler rapporten i sandhed, at bibliotekerne på godt og ondt befinder sig midt i et projektsamfund, hvor aktørerne ser lutter muligheder og sjældent begrænsninger. Dette udtrykkes i abstrakte modeord som omstilling, omstillingsparathed, nytænkning, initiering af nye tiltag, forsøgs- og pilotprojekter, fleksibilitet, omlægning af/ændringer i biblioteksstruktur, brugerinvolvering og bæredygtighed i en overvejende positiv retorik; snarere end forældede værdier udtrykt i ord som stabilitet, traditioner, rettidig omhu, grundighed og fordybelse, omtanke, forudsigelighed og forudseenhed, langvarigt, forpligtigende fællesskab, visdom og god tid til mellem menneskelig kontakt og til at forstå og lære noget af hinanden.

Påfaldende er også, at rapporten rummer en underliggende antagelse om, at kun få filialer er ”bæredygtige”. Men hvad menes der med ”bæredygtige filialer”?³⁴ Og hvordan ’måler’ man egentlig, om en bogbus eller filial har succes? I rapporten tales der næsten udelukkende om antallet af udlån holdt op mod driftsomkostningerne. Men hvad med den sociale værdi, som fx en filial skaber – simpelthen som mødested for en lokalbefolkning? Burde en sådan *brobyggende* social kapital ikke medtages i regnskabet?³⁵

Endelig kan man undre sig over, at der ikke skelnes mellem biblioteksbetjening på land og i by – ud fra den betragtning, at biblioteksbetjening i fx Viborg by og Skals alt andet lige må være to vidt forskellige ting. Det sidste leder frem til den debat om servicemodeller i landdistrikterne, vi især finder i *Danmarks Biblioteker* og *Bibliotekspressen*.

---

³³ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 5.

³⁴ Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008, s. 4.

³⁵ Med *brobyggende social kapital* menes netværkssamarbejde på tværs af grupper og baseret på udbredt tillid i et samfund (Putnam 2000, s. 22). Den brobyggende type er som oftest samfundsgavnlig – måske undtaget en overdreven udadvendt netværksaktivitet, som vi kender det fra det moderne projektsamfund/netværkssamfund (overfladiske bekendtskaber, afsendelse af e-mails til hundredvis af potentielle samarbejdspartnere, spild af tid etc.). Vi kender den fx fra de mange danske frivillige foreninger, fx idrætsforeningerne, hvor alle uanset baggrund er velkomne. Integration kan som sådan ses som et resultat af opbygning af brobyggende social kapital, der skal betragtes som et fælles gode for *alle* borgere, på linje med rent miljø, lav kriminalitet mv. Bibliotekerne kan i høj grad ses som arnesteder for opbygning af brobyggende social kapital. Som sociologen Sara Lea Rosenmeier for nyligt har udtalt i *Danmarks Biblioteker* (2009, nr. 3) er biblioteket ”et åbent og frit sted, der rummer læringstilbud og kan bidrage med at udvikle kreativitet og engagement. Det er derfor oplagt, at bibliotekerne KAN spille en nøglerolle i opbygningen af stærke lokalsamfund med en høj grad af brobyggende social kapital”. Se også Niels Dejgaard i *Danmarks Biblioteker*, 2009, nr. 3.

2.3.2 Debatten om servicemodellerne

Som nævnt har der været mange forskellige 'diskurser' i spil, når det drejer sig om de enkelte modeller. Det kan man hurtigt overbevise sig om ved at læse i de mange rapporter, der formidler forsøgsprojekter fra de enkelte kommuner. Sagt lidt polemisk (og med fare for at skære alle over én kam) er det kun positive ting, vi får at vide – altså helt i overensstemmelse med Projektsamfundets ånd og sprogbrug. Som sådan fremtræder alle modeller som helt og aldeles eller – i det mindste – overvejende vellykkede (med kombi-bibliotekerne i Holbæk som en undtagelse, der bekræfter reglen). Det gælder bogbus-modellen som i Brønderslev³⁶, den selvbetjente filial som i Gjern og Them i Silkeborg Kommune³⁷, det åbne bibliotek, som der berettes om det fra Vodskov og Haraldslund i Aalborg Kommune³⁸, afhentningssteder som i Vesthimmerlands biblioteker (på fire bogcaféer)³⁹ og Vamdrup Bibliotek i Kolding Kommune⁴⁰, omskabelse af rådhus til kombineret bibliotek/borgerservice i Egtved i Vejle Kommune⁴¹ samt i Felsted i Aabenraa Kommune⁴², fællesbiblioteker som i Gribskov Kommune⁴³ og Kjellerup⁴⁴ i Silkeborg Kommune til de efterhånden 'gammel-daws' filialer udbygget med nye serviceydelser som borgerservice og turistinformation, lovprist af fx Vejle og Aabenraa bibliotekerne.⁴⁵

En udenforstående kommer dog uvilkårligt på den tanke: Alle modeller kan vel umuligt være *lige gode*? Naturligvis findes der saglig dokumentation i rapporterne, og naturligvis kan man argumentere for, at den ene model virker bedre i ét lokalområde end i et andet. Men når alt kommer til alt, er billedet forvirrende. Og det er simpelthen umuligt at danne sig et klart overblik over, hvilke konkrete fordele og ulemper den enkelte model rummer. Dette må alt andet lige skabe et problem for beslutningstagere på alle niveauer, og følgelig et behov for et bedre beslutningsgrundlag. Man sidder i det hele taget tilbage med en fornemmelse af, at bibliotekerne befinder sig i Projekt- (og Projektstøtte)samfundets alle-mod-alle konkurrence, hvor det gælder om at promovere sig i forhold til konkurrenterne for at få fat i fremtidige projektmidler til at udvikle netop 'vores' model – noget, der dog naturligvis aldrig udtales eksplicit (og i hvert fald aldrig på tryk).

Det bringer os til artiklerne i de nævnte fagblade, der repræsenterer de to væsentligste aktører inden for dansk biblioteksvæsen: Beslutningstagerne/bibliotekslederne og bibliotekarerne. Der er ikke voldsomt mange artikler, der specifikt omhandler biblioteksservice i landdistrikterne. De fleste artikler finder man i *Danmarks Biblioteker*, hvor det typisk er biblioteksledere og –

---

³⁶ Kristoffersen 2009.

³⁷ Larsen & Thomsen 2007; Larsen 2009.

³⁸ Vodskov Bibliotek 2008; Hoffgaard 2009; Niegaard 2004.

³⁹ Arent 2009.

⁴⁰ Jydske Vestkysten Kolding 22. juni 2008.

⁴¹ Knakkegaard 2009.

⁴² Aabenraa Bibliotekerne 2008.

⁴³ Sørensen 2007.

⁴⁴ Se artiklen herom i Madsen 2005.

⁴⁵ Pors 2009.

personale, der fortæller om deres erfaringer med bestemte modeller. Jeg vil i det følgende forsøge at give et overblik over debatterne om de enkelte modeller med fokus på deres fordele og ulemper. Først gennemgås de permanente lokalbiblioteker i form af filialer og kulturhuse, dernæst bogbusser og til sidst afhentningssteder og depoter.

2.3.3 Debatten om filialer og kulturhuse

Overordnet viser artiklerne, at filialerne i de seneste år – og i særdeleshed siden kommunalreformen – har stået svagt. Eksempler på den generelt noget svage opbakning er en udtalelse refereret i *Bibliotekspressen* fra Bibliotekarforbundets formand Pernille Drost om, at ”der kan være gode argumenter for at nedlægge en filial, men [samtidig er hun] bekymret for nærdemokratiet og især de ældste og yngste brugergrupper, der ikke har samme mulighed for at komme på biblioteket, hvis det er for langt væk”.⁴⁶ Samme ambivalente holdning finder man hos Biblioteksrådet, der i en pressemeddelelse har udtalt: ”Hvis lukningerne bidrager til et bedre samlet tilbud til borgerne, er det godt. Hvis nedlæggelse af et velfungerende bibliotek i et område, hvor der ikke er andre bibliotekstilbud, ikke fører til serviceforbedringer, er det skidt. Derfor bør lukninger af filialer overvejes nøje og ikke ses isoleret, men som en del af en udviklingsplan for biblioteksvæsenet”.⁴⁷ Der er med andre ord lagt op til lokale løsninger, og med disse vage udtalelser har man i hvert fald ikke risikeret at sige for meget. Også daværende kulturminister Brian Mikkelsen gav udtryk for en tvetydig holdning: ”Det kan være en god ide at lave større og bedre biblioteker – danskerne er mobile. Men hvis det udvikler sig til bibliotekslukninger i hobe-tal, så vil jeg sige stop”.⁴⁸

Fordele

Både forsvarere og kritikere har fremhævet de lokale bibliotekers betydning for nærmiljøet, herunder deres funktion som *lokale mødesteder*: ”Biblioteksfilialerne er det sted, hvor man mødes. Det er hjerteblod for folk”.⁴⁹ I 2001 udtalte formand for Kultur- og Fritidsudvalget i Fredericia Kommune Inger Davidsen på lignende vis: ”Filialerne er sårbare, men brugerne vil ikke af med dem. Og i fremtiden tror jeg, at filialerne vil blomstre. Ud over at fungere som bibliotek for nærområdet, er de også stedet, hvor folk møder hinanden. Bibliotekerne sætter gang i de lokale netværk”.⁵⁰ Også i dag er denne tankegang populær. Fx udtalte for nyligt formanden for Fritids- og Kulturudvalget i Struer Kommune, Niels Viggo Lynghøj: ”Der skal tænkes i biblioteket som borgernes sted, og man skal ikke være bange for at åbne dørene lidt mere. Og så må biblioteksudvikling altså gerne tænkes sammen med andre aktiviteter. Der skal arbejdes lidt bredere end man er vant til. Biblioteket er vigtigt og giver god mening for både borgere og kommunen som samlingsstedet!”⁵¹

---

⁴⁶ Pernille Drost i Lerche 2006.

⁴⁷ Citeret i Lerche 2006.

⁴⁸ Brian Mikkelsen i Lerche 2006.

⁴⁹ Lerche 2006.

⁵⁰ Inger Davidsen i Hansen 2001.

⁵¹ Lynghøj i Niegaard 2009a.

Desuden har man ofte fremhævet den *lette adgang* til biblioteket for lokalbefolkningerne, især ældre og børn. Som det konkluderes i en nylig artikel i *Kristeligt Dagblad* i den tvetydige retorik, der har kendetegnet debatten om filialerne: "[Lukningerne] har taget overhånd, mener kritikerne. Hverken biblioteksledere eller organisationer synes om, at adgangen til bøger, spil, film og informationer forsvinder helt fra nærmiljøet. Noget skal træde i stedet. Spørgsmålet er bare hvad".⁵²

Vi finder dog også enkelte fortalere for filialer i en revideret form – primært fællesbiblioteker, kombi-biblioteker, udvidede biblioteker, selvbetjente biblioteker eller åbne biblioteker, samt biblioteker integrerede i kulturhuse.

Samarbejde mellem folke- og skolebiblioteker i form af *fællesbiblioteker* fungerer fx i Ølgod, hvor biblioteksleder Alice Ravn Skibsted i 2003 udtalte, at man "har et godt og konstruktivt samarbejde med skolebiblioteker og skolebibliotekskonsulent", men at ordningen samtidig er meget ressourcekrævende.⁵³ Et andet eksempel er folkebiblioteket i Hvide Sande, der siden 1998 er blevet udviklet til et velfungerende fællesbibliotek.⁵⁴ I det tidligere Nordborg Kommune udviklede man fuldt integrerede folke- og skolebiblioteker – *kombi-biblioteker* – omend med en erkendelse af, at konflikter mellem de to bibliotekargrupper altid risikerer at blusse op i en sådan "evig fusion".⁵⁵ Dette koncept er også blevet benævnt "en decentral biblioteksstruktur".⁵⁶ Biblioteksleder Asta Broesby-Olsen advokerede for disse biblioteker på følgende måde: "Jeg tror, at fusionsmodellen "kombi-biblioteket" er et reelt bud på biblioteksudvikling i disse år. Ikke kun for at give det sidste kunstige åndedræt til små hendøende folkebiblioteksfilialer i landdistrikterne, og kun hvis de kan reklamere med nærmest døgnåbent og specialtilbud".⁵⁷ Mange filialer har forsøgt at øge borgerbenyttelsen gennem et udvidet servicetilbud. Et enkelt eksempel på sådanne *udvidede biblioteker* er Gram Bibliotek, der i 1992 åbnede et turistkontor, hvilket bidrog til en udvidet åbningstid.⁵⁸ I dag er der adskillige eksempler på biblioteker med borgerservice, inklusive filialerne, hvilket spørgeskemaundersøgelsen heri også vidner om. De *selvbetjente/åbne biblioteker* har fået en vis opmærksomhed i debatten, især pga. et forsøgsprojekt på Gjærn Bibliotek, der ligger i Gjærn Kultur og Idrætscenter, Silkeborg Kommune.⁵⁹ Den Selvbetjente Biblioteksfilial i Gjærn opstod ud af et ønske om større tilgængelighed blandt lokale brugere.⁶⁰ Den blev afprøvet i 2007, og resultatet var en markant stigning af udlån og høj brugertilfredshed, når undtages en del tekniske problemer, bl.a. med infostander og overvågning, samt en generel mangel på vej-

---

⁵² Knudsen & Krasnik 2009.

⁵³ Alice Ravn Skibsted i Pihl 2003.

⁵⁴ Temberg 2001.

⁵⁵ Broesby-Olsen 2003.

⁵⁶ Hoff 2000.

⁵⁷ Broesby-Olsen 2003.

⁵⁸ Leder i *Danmarks Biblioteker* 1998, nr. 2.

⁵⁹ Larsen & Thomsen 2007.

⁶⁰ Larsen & Thomsen 2007.

ledning i brugen heraf.⁶¹ Der har også været gode resultater med åbne biblioteker, altså biblioteker med selvbetjening uden for normal åbningstid, fx i Vodskov i Aalborg Kommune.⁶² Endelig har der været et øget fokus på *biblioteker beliggende i kulturhuse* – som det ovennævnte Gjern Bibliotek, hvor målet har været at ”kombinere det enkelte bibliotek med funktionerne som kulturelt mødested og borgerservice”, hvilket har medført et omfattende samarbejde med det lokale foreningsliv.⁶³

Ulemper

Den største ulempe ved filialerne siges at være, at de er *for dyre* i forhold til antal udlån. Fx udtaler overbibliotekar Lone Thaarup, Faaborg: ”Små filialer koster på papiret ikke mange penge. Men som oftest er brugen og udlånet lille, og det kan derfor blive nogle dyre udlån. Vi må erkende, at vi ikke kan det hele, og små filialer kan være et dræn for kommunens samlede biblioteksvæsen”.⁶⁴ En anden typisk udtalelse kommer fra biblioteksleder i Aalborg, Bodil Have: ”Ud fra et fagligt og ledelsesmæssigt synspunkt er det nødvendigt at lukke biblioteker, hvis der ikke er penge nok til et tiltrækkende, tidssvarende og meget decentralt biblioteksvæsen”. Som alternative former for biblioteksbetjening til børn og ældre i lokalområderne foreslår hun udbringning af bøger til ældre, bestilling af bogbus eller børnehavebiblioteker.⁶⁵ Biblioteksleder Inger Skamris fra Randers Kommune formulerede det således i 2006: ”[Vi kan] godt risikere at stå med de filialer, der er planlagt lukket nu [pga. pres fra bibliotekarer og brugere]. Det vil betyde status quo, og så mangler vi midler til at klare os i konkurrencen fremover”.⁶⁶ I en anden artikel skrev Inger Skamris, at hun tror, ”det er godt at nedlægge filialer, der i 15 år har været lukningstruede”.⁶⁷ Det udløste en kommentar fra en lokal bruger, der ikke mente, det i sig selv kunne være et argument for lukning: ”Dersom alle samlinger koncentrerer på hovedbiblioteket, vil et biblioteksbesøg for en låner i Krstrup eller Vorup blive en besværlig tur”.⁶⁸ På den anden side erkender man, at filialerne er vigtige mødesteder. Selvom formand for Skole- og Kulturudvalget i Aalborg, Niels Bell, i 2006 var træt af, at ”lokalpatriotismen” havde sejret hver gang, de ville lukke

---

⁶¹ Larsen & Thomsen 2007. Mht. de helt selvbetjente, bibliotekarløse biblioteker er en risiko dog, at bøgerne udgår til fordel for film, playstations og computere, som man fx har set det i Them, hvor indkøbet af bøger er faldet med næsten 40 % i perioden 1997-2007 (Knudsen & Krasnik 2009).

⁶² Formålet med at være et åbent bibliotek har været at blive et lokalt samlingssted: ”Bibliotekets nye profil er at være dynamo og magnet i lokalområdet. Biblioteket skal være en synlig samarbejdspartner og sætte gang i aktiviteter samtidig med, at biblioteket er det naturlige samlingspunkt i byen” (Vodskov Bibliotek 2008).

⁶³ Niegaard 2004.

⁶⁴ Lone Thaarup i Pihl 2003.

⁶⁵ Have 2006. Litteratur om børnebiblioteker, se fx <http://bs.dk/content.aspx?itemguid={0E35B1D7-FA46-4DC1-9B6C-FB2A792439D9}>, <http://bs.dk/content.aspx?itemguid={777F4787-9C6D-4CE5-AB49-754B35CF69DD}> og <http://bs.dk/content.aspx?itemguid={914AD82B-5521-49D9-9A34-4E017550E153}>

⁶⁶ Inger Skamris i Lerche 2006.

⁶⁷ Skamris 2006.

⁶⁸ Hansen 2006.

små filialer, erkendte han også, at "[det] er her lokale foreninger mødes. Hele det nærmiljø, der er omkring biblioteket, vil blive smadret".⁶⁹

Desuden har filialerne i brede kredse fået ry for at være *utidssvarende* og – synes man at kunne læse mellem linjerne – ikke særligt prestigefyldte for en kommune. En typisk udtalelse er fra formanden for Danmarks Biblioteksforening, Finn Vester, der på DB's årsmøde 2006 understregede, at "vi ikke anbefaler, at små utidssvarende biblioteksfilialer bare bevares i deres nuværende form".⁷⁰

Endelig har et tredje argument været at *styrke hovedbiblioteket* i kommunen – altså 'opruste' her på bekostning af de små filialer. Fx var argumentet for at nedlægge fire filialer i den tidligere Ørbæk Kommune i 2003: "[Vi] har holdt liv i [filialerne] for længe, og vi har brugt for mange penge på det. Min første prioritet er at bevare et godt bibliotek i kommunen med åbningstid hver dag og med en funktionsdygtig beholdning af nye medier".⁷¹

2.3.4 Debatten om bogbusser

Bogbusserne har tydeligvis fået øget succes i løbet af de seneste år.⁷² Herom vidner bl.a. de mange artikler om bogbusser i *Bibliotekspressen*. Ofte bliver nyudviklede bogbusser set som det mest realistiske alternativ til de små filialer. Fx konkluderede vicedstadsbibliotekar i Skive Kommune, Lisbeth Bach Sørensen, i 2006, at "bogbussen er det bedste tilbud til brugerne i forhold til de små filialer. Flexibilitet, god udnyttelse af ressourcerne, kvalitet og service i betjeningen af brugerne er afgørende faktorer i valget af bogbus frem for filialer".⁷³

Fordele

Et vigtigt argument for mobil service i landdistrikterne er en mere *effektiv drift*, målt som antal udlån i forhold til omkostninger. Sammenlignet med filialerne har bogbussen nemlig den fordel, at den kan "flyttes derhen, hvor lånerne er".⁷⁴ Et andet argument er, at der er en mere *effektiv materialeudnyttelse*, forstærket af at "materialebestanden i bogbussen [altid er] toptrimmet og målrettet brugere og efterspørgsel, hvorimod filialernes bestand er stationær" (ibid.). Det er også formuleret således af biblioteksleder for Esbjerg Bibliotekerne, Annette Brøchner Lindgaard: "Et lille lokalt bibliotek kan slet ikke tilbyde den mangfoldighed og aktualitet, som bibliotekerne har til opgave. Borgerne kan få en meget bedre service med bogbusserne, for i dag kan en bogbus meget mere

---

⁶⁹ Niels Bell i Lerche 2006.

⁷⁰ Vesters 2006.

⁷¹ Klint 2003.

⁷² "Efter nogle år, hvor antallet af bogbusser og ikke mindst filialbiblioteker er blevet reduceret, ser det ud som om udviklingen på bogbusområdet er ved at vende. Der er nye bogbusprojekter i Aalborg, Vejle og Esbjerg. I Randers Kommune har man stolte traditioner for bogbusdrift [og] den nye bogbus i Randers må betegnes som én af de mest avancerede i verden" (Lauridsen 2009).

⁷³ Sørensen 2006.

⁷⁴ Sørensen 2006.

end tage nogle tusinde forskellige bøger med fra gang til gang. Dels kan man gå på nettet via bussens pc, dels kan kommunen tilbyde borgerservice i bussen”.⁷⁵ I Brønderslev har man netop haft succes med en bred vifte af borgerserviceydelser i bogbussen, og man forventede i 2008, at den mobile borgerservice ville blive permanent i kommunen.⁷⁶ Set i denne optik rummer bogbuserne således *større fleksibilitet* end filialerne (herunder book en bogbus ordninger, betjening af børnehaver og plejehjem mv.), samt *større muligheder for effektiv borgerservice*. Af komparative fordele nævnes tillige *ensartet betjening* over hele kommunen, *kvalificeret betjening* over hele kommunen⁷⁷, *styrkelse af hovedbiblioteket*, samt *muligheder for betjening af udvalgte grupper* som fx børnebogbussen ”Mobillen”, der betjener 0-6 årige i 5 kommuner i Nord- og Vestjylland.⁷⁸

Ulemper

Der er dog også to væsentlige ulemper ved bogbussen. Den første er de *korte åbningstider*. Den anden, at *bussen ikke fungerer som et lokalt værested*. Der har dog været eksperimenter med såkaldte mediebusser – lastbiler med store sættevogne – der har til hensigt også at fungere som møde- og væresteder.⁷⁹

2.3.5 Debatten om depoter og afhentningssteder

Endelig har en meget lille del af debatten kredset om afhentningssteder (depoter) som redskaber i betjeningen af landområderne. I den ovennævnte rapport fra 2008, ”Folkebibliotekerne efter kommunalreformen” blev afhentningssteder foreslået som et af alternativerne til biblioteksbetjening efter filiallukninger. Depoter har i mange år været almindeligt anvendte på børne- og ældreinstitutioner. Dog støder man sjældent på succeshistorier om depoter og afhentningssteder i debatten. Et enkelt eksempel er ”Bibliotekspunktet” i Dagli’ Brugsen i Hyllinge, Næstved Kommune på initiativ af den lokale beboerforening. Fordele er her den lange åbningstid (i forhold til den tidligere bogbus), der gør det nemmere at bestille, afhente og aflevere materialer. En ulempe er imidlertid, at man ikke har en bibliotekar til rådighed.⁸⁰ Også alternative depoter har været til debat, bl.a. biblioteks-postkasser.

2.3.6 Diskursiv magt og realiteter

Som allerede nævnt har debatten om biblioteksmodellerne båret præg af forskellige gruppers kampe for deres egen model. Eksempler er ’bogbus-

⁷⁵ Danmarks Biblioteker 2008, nr. 4.

⁷⁶ Danmarks Biblioteker 2008, nr. 4.

⁷⁷ ”Personalet i bogbussen er faguddannet [mens betjeningen på] størstedelen af filialerne varetages (..) af personale uden bibliotekarisk uddannelse” (Sørensen 2006).

⁷⁸ Danmarks Biblioteker 2006, nr. 3.

⁷⁹ I Randers er mediebusen blevet kaldt for ”en rullende udgave af et stationært bibliotek med længere åbningstid ved lokaliteterne end de traditionelle busser har” (Marthedal 1999). Et andet eksempel er en såkaldt folde-ud bogbus – ”Det rullende Børnehave Bibliotek” – der fra september 2007 har betjent børnehaver i Ringkøbing-Skjern kommune (Rosenkjær 2008).

⁸⁰ Danmarks Biblioteker 2009, nr. 1.

tilhængerne' på Randerseggen, i Esbjerg, Aalborg og Vejle kommuner; 'fælles- og kombi-bibliotek tilhængerne' i fx Hvide Sande, Ølgod og Nordborg; og 'kulturhus-tilhængere' i Gjern, Silkeborg, Rødding og Horsens. Det er også vigtigt at bemærke sig, at de enkelte modellens succes ofte beror på ildsjæles store arbejde – bibliotekarer, visionære biblioteksledere og/eller aktive fra det lokale foreningsliv.⁸¹

Kommunesammenlægningerne har tydeligvis genoplivet den centraliserings-tankegang, der har domineret i Danmark (og i det hele taget i den vestlige verden) siden 1960'erne. Denne sælsomme tankegang associeres altid med det mest moderne i tiden. Den udtrykker en nærmest blind tro på, at Udviklingen, Strukturændringerne, Centraliseringen... kun går imod større enheder og mere effektiv produktion. Denne udviklingstro finder man måske i den reneste form inden for landbruget, hvor mindre andelsselskaber i løbet af de sidste 40 år er blevet omdannet til monopollignende virksomheder som Arla Foods og Danish Crown.⁸² "Udviklingen kan ingen jo gå imod", som man har sagt siden midten af 1960'erne. Dette røber en tro på 'Centraliseringen' som en slags naturlov, hvilket i sagens natur udelukker, at vi mennesker har et reelt valg. Det er muligt, at vi rent tankemæssigt stadig befinder os i 1960'erne – *Strukturkommissionen*, der bidrog til at planlægge den kommunale *strukturreform* er et godt eksempel herpå.

Som sådan har selve ordet 'struktur' været en magtfuld faktor i en vedvarende symbolsk kamp inden for forskellige private og offentlige sektorer, bl.a. biblioteksvæsenet. Og når 'struktur' forbindes med 'udvikling', er det som oftest ensbetydende med, at vi hverken kan eller bør gå imod udviklingen, dvs. gå imod de nødvendige, lovbestemte samfundsændringer. Hermed er underforstået, at *hvis* vi går imod Strukturudviklingen, er vi reaktionære, gammeldags, snæversynede, ikke omstillingsparate, egensindige, lokalpatriotiske og undergraver økonomien.⁸³ Der er i høj grad tale om en urban diskurs, hvor de manges (læs: bybefolkningernes) behov som oftest har forrang over for de fås (læs: landbefolkningernes) behov.⁸⁴ Det kan fx virke paradoksalt, at der i denne tid

---

⁸¹ Fx udtaler den store primus motor bag fællesbiblioteket i Hvide Sande, Dorthe Schmidt Temberg: "Jeg er også selv tilhænger af [fællesbibliotektanken], men må erkende at den er meget, og jeg gentager: meget personafhængig" (Temberg 2001).

⁸² Svendsen & Svendsen 2004.

⁸³ Fx finder man i lederen i Frederiksborg Amts Avis 28. oktober 2009 følgende tidstypiske udtalelse: "Det ville være dejligt, om der lå et bibliotek lige om hjørnet, hvor i landet man end var. Ligesom det ville være dejligt, om der var et fuldt udbygget sygehus, en højkvalitetsskole – og så meget andet – inden for gå- eller cykelafstand. Men biblioteksvæsenet må på samme måde som sygehus-, skole- og andre væsener acceptere, at verden ikke står stille. At alt er under konstant forandring, og at forandringerne går hurtigere og hurtigere. Nedlæggelsen af små biblioteker rundt om i landet handler især om almindelige, strukturelle ændringer i samfundet".

⁸⁴ Fx har formanden for Børne- og Kulturudvalget i Kommunernes Landsforening, Jørn Sørensen (R), for nylig udtalt: "Jeg anerkender, at der er en lille gruppe borgere, der har oplevet forringelser. Men generelt set mener jeg, at nedlæggelserne af de små filialer har været til gavn for størstedelen af befolkningen, da man i stedet har fået nogle større og mere moderne biblioteker" (citeret fra Kathrine Slechter: "Biblioteker lukker og slukker", *Newspaq* 27/10 2009).

bliver planlagt at opføre 3 nye biblioteker i København samt et nyt hovedbibliotek i Århus til 1,75 milliarder kr.⁸⁵

Hermed ikke sagt, at centralisering og effektivisering af biblioteksdriften ikke er udsprunget af begivenheder i virkelighedens verden, som fx nedskæringer i de kommunale budgetter, politiske ønsker om effektivisering af drift og større udnyttelse af materialesamlingen – det ville være det rene vrøvl at påstå andet.⁸⁶ Centraliserings-tendenser inden for bibliotekssektoren i form af lukninger af filialer i landområderne finder vi også i andre lande i disse år, fx i Norge og Sverige.⁸⁷ Pointen er alene, at ordene, der formidler virkeligheden, ikke er værdineutrale og derfor i en vis forstand *bidrager* til at forme verden. Folks måde at klassificere verden på afspejler som sådan magtrelationer og indgår som redskaber i magtkampe. Klassifikationshandlinger har simpelthen en 'teori-effekt' på virkelighedens verden. Pierre Bourdieu har formuleret det på denne måde:

“The categories of perception, the systems of classifications, that is, essentially, the words, the names which construct social reality as much as they express it, are the crucial stakes of political struggle, which is a struggle to impose the legitimate principle of vision and division (..) a struggle for the legitimate exercise of the theory effect”.⁸⁸

Når fx biblioteksleder Asta Broesby-Olsen fra Nordborg taler om, at hendes hjertebarn – kombi-biblioteket – opfattes af fagfolk som et barn, der ”er og bliver et misfoster”, antyder hun, at en models levedygtighed ikke kun baseres på fakta men også på, om dens tilhængere er vinderne eller taberne i en diskursiv kamp med mange spillere.⁸⁹ Samt om der er tale om mesterspillere eller dårlige spillere uden strategisk fornemmelse og energi og evne til at drive lobbyisme på Christiansborg og i andre af magtens korridorer inden for dette felt. Hele diskursen om ”kombi-biblioteket” er tydeligvis en marginaliseret diskurs, overtrumpet af mere hegemoniske diskurser som bogbus-diskursen, der også rent spaltemæssigt fylder langt mere i bladene end de konkurrerende diskurser. Som Broesby-Olsen udtrykker det: ”Lige siden starten har vi følt, at vi var oppe imod nogle faglige understrømme, og det har undret os såre. Man ville helst ikke kendes ved os”.⁹⁰ Det samme har efter hendes mening været tilfældet med fællesbibliotekerne: ”[Landet] over bestræbte man sig på at afskaffe fællesbiblioteker, næsten som foregik det i en hellig sags tjeneste”.⁹¹

---

⁸⁵ Politiken 28/19 2009; Lokalavisen/Århus 3/3 2009.

⁸⁶ Jeg har selv i en anden sammenhæng argumenteret for en kompromisløsning mellem investering i offentlig service 'i hver flække' og investering udelukkende i de større byer, nemlig 'lokal centralisering'. Hermed mener jeg investering i offentlig service i velfungerende landsbyer med minimum 3000 indbyggere i form af store samlingssteder (multifunktionelle centre), der rummer alle vitale offentlige serviceydelser, som skole, læge, bibliotek, dagplejemødre, og som skal være i stand til at servicere oplandet. Se Svendsen 2008.

⁸⁷ Niegaard 2004.

⁸⁸ Bourdieu 1985, s. 198 og 217.

⁸⁹ Broesby-Olsen 2003.

⁹⁰ Broesby-Olsen 2003.

⁹¹ Broesby-Olsen 2003.

Et tilsvarende eksempel er de for tiden meget upopulære små filialer, som der tilsyneladende ikke tillægges nogen større værdi af de fleste kommuner i dag – hverken i form af symbolsk, human, social eller økonomisk kapital. Dette til forskel fra blot 7-8 år siden, hvor man finder flere positive udtalelser om filialerne, som fx den tidligere nævnte udtalelse af Inger Davidsen i 2001 om, at hun i fremtiden tror, at ”filialerne vil blomstre”. Groft sagt er det, man frygter mest ved filiallukningerne, at grupper af lokale borgere bliver vrede eller – rettere sagt – offentligt *viser* deres utilfredshed med politikere og biblioteksfolk. Fx udtalte biblioteksleder Inger Skamris i 2006 om de lukningstruede filialer i Randers Kommune: ”Det er alle gode biblioteker med pæne udlånstal. Men filialerne har været i spil ved samtlige budgetforhandlinger siden 1990, og det har været ødelæggende for arbejdsmiljøet”.⁹² Som tidligere nævnt efterlyste en lokal bruger argumentet i denne udtalelse, og vel med god grund.

De danske folkebiblioteker er som sådan et glimrende eksempel på ”Udviklingslov”. Før i tiden hørte man sloganet ’småt er godt’. Nu hedder det noget i retning af: ’Stort er velgjort’. Tænk også på de små skoler i landdistrikterne, eller hospitalerne. Der er i høj grad tale om en urban diskurs, hvor værdidebatten fortrænges til fordel for en teknokratisk diskurs, hvor et kommunalt biblioteksvæsens succes måles på antal udlån, effektivitet og omkostningsniveau.

Problemet er naturligvis, at lokalsamfundets behov ikke stemmer overens med hele kommunens behov. Fx spurgte en konsulent ind til en række borgeres ønsker til den fremtidige biblioteksprofil i deres nye kommune og fik det utvetydige svar fra repræsentanter fra forenings-, kulturliv og lokalråd i Ny Favrskov og Ny Skanderborg kommuner: ”Vi vil have biblioteksfolk, der blander sig – nogen, der koordinerer og hjælper med at holde gejst og liv i lokalområderne! Materialerne kommer i anden række, når det gælder borgernes behov for lokale bibliotekstilbud”.⁹³ Et budskab der mindst talt er noget ude af trit med de fleste fagfolks og politikeres vurdering!

Tabel 1. Biblioteksservice: Lokalsamfundets behov over for hele kommunens behov.

Lokalsamfundets behov	Hele kommunens behov
Stor og tidssvarende materialesamling	Store og tidssvarende materialesamlinger
Let adgang	Høje udlånstal
Møde-/værested	Populære mødesteder
Lokale kulturtilbud	Kommunale kulturtilbud
Øvrige services	Billig service (i forhold til antal udlån)
Tilfredse lokalborgere	Tilfredse borgere
Filialen som lokalt fyrtårn	Hovedbiblioteket som kommunalt fyrtårn

Man kan endog tale om en *modsatning* mellem lokalsamfundsborgere, der ønsker samme service som i byerne, og de øvrige borgere, der tvinges til at

⁹² Skamris 2006.

⁹³ Citeret fra Knudsen 2006.

betale for denne service over skatten (og som ikke kommer dem selv direkte til gavn) – illustreret med den dobbelte pil i tabel 1. Groft sagt er tilhængerne af filialer (kulturhuse, fællesbiblioteker, selvbetjente biblioteker mm.) orienterede mod at dække lokalsamfundets behov og forbedre dets omdømme, mens tilhængerne af mobil drift har en tendens til at ville opfylde *hele* kommunens behov, herunder et prestigefyldt, moderne hovedbibliotek, til tider på bekostning af lokale behov ude i landområderne.⁹⁴

Målet må dog være at finde en biblioteksservice i landdistrikter, der ikke ender i et rent nulsumspil, men tager behørigt hensyn til såvel borgerne i landområderne som de som oftest mest talrige borgere i de større byer, jf. tabel 1.⁹⁵

2.4 Opsummering

Dette kapitel forsøgte at svare på spørgsmålet: *Hvilke erfaringer har man med biblioteksservice i de danske landdistrikter?*

Først viste jeg den store rolle, biblioteksvæsenet har spillet for det danske samfund historisk. Op gennem 1800-tallet var det sognebibliotekerne og vandreboogsamlingerne og fra omkring 1900 folkebibliotekerne, der kom til at udgøre vigtige bastioner for folkeoplysning og demokratisering i by såvel som på land. I 1920'erne og 1930'erne betjente man også landområderne vha. bogbilddrift, og i 1970'erne blev bogbusdriften udbredt i Danmark. I samme periode kom der også flere filialer.

Derefter gennemgik jeg den nutidige debat om de enkelte modeller for biblioteksservice i landdistrikterne med vægt på de enkelte modellers fordele og ulemper. Jeg viste, at debatten på den ene side er præget af projektsamfundet og støttepuljerne samt på den anden side af symbolske kampe – altså kampe på ord – mellem forsvarerne af de enkelte modeller.

---

⁹⁴ Problematikken blev for nyligt trukket skarpt op i Frederiksborg Amts Avis 28. oktober 2009. I en leder under overskriften "Forandringer" citerer man først følgende udtalelse fra formanden for Bibliotekarforbundet, Pernille Drost: "Smertegrænsen er nået nu. I flere kommuner har borgerne ikke mulighed for at låne bøger eller få hjælp til digital information, med mindre de har en bil eller er koblet på internettet. Det er et stort samfundsproblem". Derefter kritiserer lederen dette standpunkt, idet udviklingen kræver, at man samler enhederne: "Sagen er (..) at man ikke kan få det hele til evig tid. Bibliotekerne har ydet en tårnhøj service til de få – samtidig med at vi til stadighed har udbygget niveauet for de mange. I alle udviklingsforløb kommer der et tidspunkt, hvor man må vælge fremtidssporet – og det er altså kommet nu". I samme avis hedder det i et læserbrev under overskriften "Det kulturløse samfund": "Tilhængerne vil naturligvis forsvare [biblioteksnedlæggelser] med, at man samler resurserne på færre og mere moderne enheder. Et faktum er det ikke desto mindre, at flere mennesker får længere vej til de kulturtilbud, som bibliotekerne altid i folkeoplysningens navn har været en enestående eksponent for" (Nis Rasmussen i Frederiksborg Amts Avis 28. oktober 2009).

⁹⁵ Fx hedder det i Politik for Frederikshavn Kommunes Biblioteker, at kommunens biblioteker skal "bruges som en ressource i udviklingen af kommunen som helhed og af de enkelte lokalsamfund" (Frederikshavn Kommunes Biblioteker 2008, s. 1). Det er dog lidt uklart, hvordan denne balance mere konkret skal opnås.

I årene efter kommunesammenlægningerne 1. januar 2007 har debatten især båret præg af et slag mellem tilhængere af moderniserede filialer i forskellige udgaver (integrerede i kulturhuse, fællesbiblioteker/kombi-biblioteker, selvbetjente biblioteker) over for tilhængere af bogbusdrift, evt. med borgerservice. Hvor tilhængere af filialerne har fremhævet de *lokale behov* for møde- og væresteder, let tilgængelighed og lange åbningstider, har tilhængerne af bogbusdrift fremhævet *hele kommunens behov* for effektiv og billig betjening af landområderne, moderne materialesamlinger målrettede til brugerne og styrkelse af hovedbiblioteket som kommunens fyrtårn for folkeoplysning.

Gennem de sidste 8-10 år har debatten tydeligvis flyttet sig mod en mindre forstående holdning over for de små filialer, der især efter kommunalreformen ses som gammeldags og tilbagestående i forhold til de hypermoderne hovedbiblioteker med deres enorme medieudbud. Der synes dog ikke at være fuldstændig konsensus om, at busdrift er den naturlige afløser for de mange filialer, der efterhånden er blevet lukket.

3 Spørgeskemaundersøgelse

Dette kapitel har til hensigt at besvare spørgsmålet: Hvilken nutidig udbredelse har de enkelte servicemodeller, samt hvorledes fungerer de i praksis? Først vil jeg kort beskrive, hvordan undersøgelsen blev gennemført. Derefter vil resultaterne blive gennemgået.

3.1 Om undersøgelsen

Det overordnede formål med spørgeskemaundersøgelsen var at få et overblik over, hvilke modeller man helt konkret bruger og hvordan, samt hvilke fordele og ulemper de enkelte modeller rummer, herunder hvor vellykket man vurderer, betjeningen er.

Spørgeskemaet blev besvaret af 62 ud af 63 biblioteksledere i landets 17 yder-, 28 land- og 18 mellemkommuner i foråret 2009, dvs. en svarprocent på 98. Pga. emnet fandt projektets styregruppe det ikke relevant at medtage landets 35 bykommuner. Et elektronisk spørgeskema blev udsendt den 24/4 2009, og undersøgelsen blev afsluttet 7/5. I løbet af maj-juni blev yderligere 7 besvarelser modtaget efter at have udsendt en rykker, og herefter blev de sidste 19 besvarelser gennemført som telefoninterviews.⁹⁶ En enkelt biblioteksleder (fra en landkommune) ønskede ikke at udfylde skemaet, fordi han var meget kritisk over for indholdet, her primært de manglende definitioner af lokalbibliotek og landdistrikt – se hans fulde svar i noten.⁹⁷ En anden respondent var stærkt utilfreds med spørgeskemaet, bl.a. fordi (1) det tog meget længere tid at udfylde skemaet end angivet, eftersom det var nødvendigt at finde mange oplysninger, samt (2) det ikke var muligt for hende at finde tal for befolkningsgrundlaget for de enkelte filialer.

Det generelle billede fra besvarelserne og telefoninterviewene er en stor skepsis over for undersøgelsen, til tider endog fjendtlighed. Hos flere ledere spores også en del modvillighed overfor at besvare spørgeskemaet. Fx besvarede 5 af respondenterne kun det første spørgsmål i skemaet, hvorefter de afsendte

---

⁹⁶ For at gøre det lettere for respondenterne, besøgte jeg deres hjemmesider før interviewene. Med oplysninger herfra fandt jeg ud af, om de havde filialer eller ej, samt filialernes gennemsnitlige antal åbningstimer pr. uge. Desuden udregnede jeg filialernes gennemsnitlige befolkningsgrundlag vha. opslag på google.

⁹⁷ I en e-mail udveksling fik jeg følgende begrundelse fra udviklingschef og chef for lokalbibliotekerne i Hjørring Kommune, Børge Søndergård, som han tillod mig at bringe i denne rapport: ”Jeg gik ind i linket, og allerede på de første spørgsmål blev jeg irriteret over flere ting, som i mine øjne gjorde undersøgelsen ubrugelig. Det skyldes blandt andet den manglende definition af begrebet lokalbibliotek og begrebet landdistrikter. Hvordan kan man skrive et gennemsnits befolkningsunderlag, når man har lokalbiblioteker som dækker mellem 1500 og 6.400 indbyggere. Det giver ingen mening. Hvad er et landdistrikt? Er det områder med beboelse under 200 sjæle uden byskilt, eller dækker det lokalbyer med helt op til 10.000 indbyggere? Jeg forsøgte at skrive noget om disse ting i ”boksene”, men det måtte jeg ikke – så jeg blev enig med mig selv om, at jeg ikke vil deltage i undersøgelsen!” (gengivet fra en e-mail fra Børge Søndergård 14. maj 2009).

det. Dette nødvendiggjorde opfølgende telefoninterviews. Ud over at nogle fandt, at undersøgelsen simpelthen var af ringe kvalitet, kunne mulige forklaringer være, at man antog en slags forsvarsposition; eller simpelthen kun modvilligt ville beskæftige sig med landdistrikterne og landdistriktsservice, fordi det er langt mindre prestigefyldt end biblioteksservice i byerne (herunder de store prestigeprojekter); eller at flere biblioteksledere ikke følte, de havde tid til at deltage i en sådan undersøgelse. Et første udkast af nærværende rapport blev udsendt til alle 63 biblioteksledere (inklusive den person, som ikke deltog) med henblik på rettelser og kommentarer, og der indkom 4 svar.⁹⁸

Spørgeskemaet rummer dels lukkede spørgsmål af mere faktuel art om filialer og bogbusser (befolkningsgrundlag, åbningstider), dels åbne spørgsmål som tilbud ud over materialeudlån, samarbejdspartnere, ændringer af betjeningen, penge fra puljer og fonde og endelig en vurdering af, om betjeningen af landdistrikterne er blevet bedre eller dårligere (se spørgeskemaet i bilag 1). De mange forskellige svar i de åbne spørgsmål er blevet analyseret og inddelt i hovedkategorier.

Der er ingen tvivl om, at det elektroniske spørgeskema har begrænset biblioteksledernes muligheder for at svare fyldestgørende, omend der bevidst er indlagt mange åbne spørgsmål for netop at give mulighed for at udtrykke sig frit (og ikke blot afkrydse en svarmulighed). Telefoninterviewene gav her en meget dybere og mere detaljeret indsigt i de problemstillinger, bibliotekerne står med inden for dette område.

Jeg vil i det følgende gennemgå følgende temaer fra spørgeskemaet: Filialer, bogbusser, afhentningssteder, ændringer i betjeningen, erhvervelse af penge fra fonde og puljer, biblioteksledernes vurdering af biblioteksbetjeningen i landdistrikterne, herunder borgernes tilfredshed, samt deres vurdering af de største ulemper ved biblioteksbetjening i landdistrikterne.

3.2 Filialer

Hvad angår filialerne, blev bibliotekslederne spurgt, om (1) de betjener landdistrikterne vha. filialer, og i givet fald (2) hvilke befolkningsunderlag disse filialer har (3) hvor mange åbningstimer, filialerne gennemsnitligt har pr. uge (4) hvilke tilbud filialerne har ud over materialeudlån samt (5) hvem de samarbejder med om filialerne.

---

⁹⁸ Udkastet blev udsendt elektronisk 2/11 2009. Ved tidsfristens udløb en uge efter var der indkommet 4 svar. Det første kom fra Børge Søndergård fra Hjørring Kommune, der som tidligere nævnt var den eneste respondent, som ikke ville deltage i undersøgelsen. Hovedbudskabet var, at han fastholdt sin kritik af undersøgelsen. Det andet rummede supplerende litteratur om samarbejdet med frivillige i Nørre-Snede. Det tredje var et forslag til en ændring i tabel 4, mens det fjerde svar indeholdt korrektioner i forbindelse med bibliotekerne i Silkeborg Kommune. Jeg takker for kommentarerne, som jeg har inddraget i denne reviderede version af rapporten.

Filialbetjening, befolkningsunderlag og åbningstimer

Som det fremgår af tabel 2, betjenes langt de fleste kommuner vha. filialer, nemlig i alt 55 eller knap 90 % af respondenterne.⁹⁹ Det fremgår endvidere, at alle landkommuner har filialbetjening, mens 3 yderkommuner (Lemvig, Morsø, Skive) og 4 mellemkommuner (Ishøj, Odder, Ringsted, Slagelse) kun har hovedbiblioteker og har valgt alternativ betjening af landområderne, primært bogbusbetjening. En mulig forklaring på fraværet af filialer i de 4 mellemkommuner er, at de alle er relativt små kommuner med kun én hovedby centralt placeret i kommunen. Hermed er det muligt at betjene de fleste borgere via hovedbyens bibliotek. Også i de 3 yderkommuner er der kun tre større byer (Lemvig, Ringkøbing og Skive). Her har man valgt at betjene relativt tyndt befolkede landområder gennem bogbusbetjening.

Tabellen viser også befolkningsgrundlaget for de enkelte filialer.¹⁰⁰ Ikke overraskende finder vi de laveste befolkningsunderlag i yder- og landkommunerne. Bemærk dog, at 3 af de 14 yderkommuner med filialbetjening – nemlig Ringkøbing-Skjern, Tønder og Varde – ifølge respondenterne har filialer med et gennemsnitligt befolkningsgrundlag på mellem 6001-12.000 borgere. Det er måske også lidt overraskende, at hele 12 ud af de 27 landkommuner har filialer med relativt lave grundlag, nemlig mellem 2001-4000 borgere.

Det tredje spørgsmål omhandler filialernes gennemsnitlige antal åbningstimer pr. uge. Her ser man i tabel 2, at filialerne i land- og mellemkommunerne har flest åbningstimer, hovedsageligt mellem 21-30 timer pr. uge. Yderkommunerne har derimod prioriteret enten at have få åbningstimer pr. uge (1-10) eller forholdsvis mange (21-30).¹⁰¹ Bemærk dog, at der ofte er store forskelle mellem en kommunes filialer, eksempelvis under 10 timer/uge på den mindste filial og over 30 timer/uge på den største.

---

⁹⁹ Bemærk, at jeg har rettet svarene fra 6 kommuner, der svarede, at de ikke har filialer. På deres hjemmesider viser det sig imidlertid, at de har filialer. For disse kommuner har jeg endvidere udregnet filialernes gennemsnitlige befolkningsgrundlag og deres gennemsnitlige antal åbningstimer pr. uge.

¹⁰⁰ Bemærk, at dette talmateriale ikke er helt nøjagtigt. Nogle respondenter har tydeligvis beregnet gennemsnittet af filialernes sognebefolkninger, mens andre har valgt bybefolkningerne.

¹⁰¹ De 6 yderkommuner med gennemsnitlig filialåbningstid på 21-30 timer om ugen er: Bornholm, Læsø, Norddjurs, Tønder, Vesthimmerland og Ærø. En enkelt yderkommune ligger på 33 timer om ugen, nemlig Ringkøbing-Skjern Kommune.

Tabel 2. Tre spørgsmål om filialer.

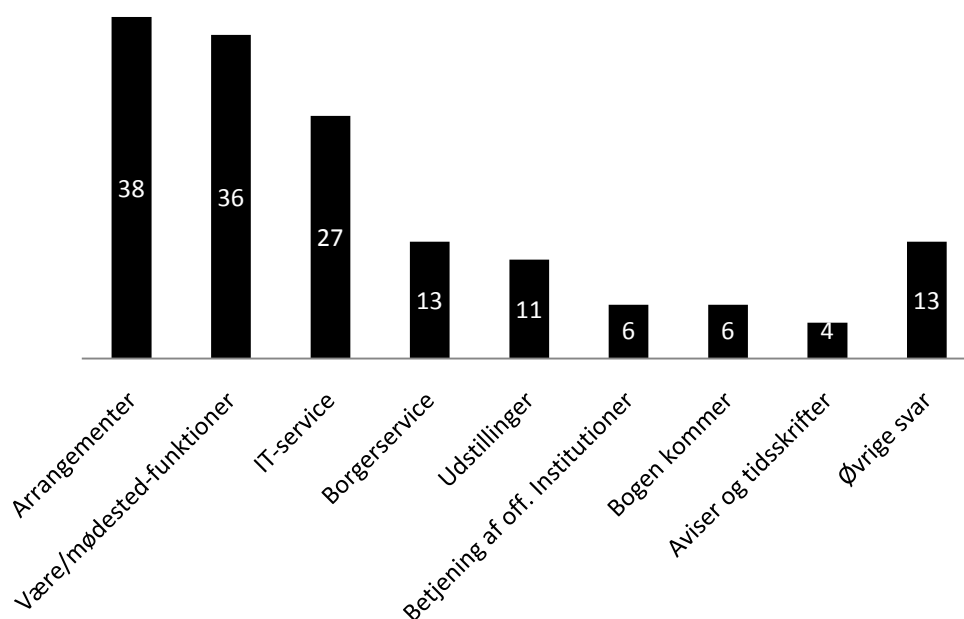
		Yder- kommuner	Land- kommuner	Mellem- kommuner	Total
Filialer? (N=62)	Ja	14	27	14	55
	% af alle svar	23	43	23	89
	Nej	3	0	4	7
	% af alle svar	5	0	6	11
Befolknings- underlag? (N=55)	0-2000	6	6	1	13
	% af alle svar	11	11	2	24
	2001-4000	5	12	3	20
	% af alle svar	9	22	5	36
	4001-6000	0	4	3	7
	% af alle svar	0	7	5	12
	6001-12000	3	5	7	15
% af alle svar	5	9	13	27	
Åbningsti- mer? (N=55)	0-10	6	4	2	12
	% af alle svar	11	7	4	22
	11-20	1	9	4	14
	% af alle svar	2	16	7	25
	21-30	6	11	6	23
	% af alle svar	11	20	11	42
	31-40	1	3	2	6
% af alle svar	2	5	4	11	

Hvilke tilbud har filialerne ud over materialeudlån?

Som bekendt befinder bibliotekerne sig i en rivende udvikling, hvor der hele tiden kommer andre tilbud til end rene materialeudlån – såsom møde- og værestedfaciliteter, tilbud om benyttelse af pc'ere, playstations, wii spil, aviser og tidsskrifter, kulturarrangementer, diverse caféer osv.

Ud af de 49 respondenter, der valgte at svare på dette spørgsmål, var der kun en enkelt (fra en landkommune), der svarede, at der ingen tilbud er ud over materialeudlån.

Figur 1. Hvilke tilbud har filialerne ud over materialeudlån? (N=49, antal svar i alt: 154).

Svarene afspejler en stor mangfoldighed af tilbud. Flest svar (38) findes inden for kategorien "arrangementer". Denne kategori udgør 25 % af alle svar og omfatter følgende svar: Børneteater; Kulturarrangementer; Børnearrangementer; Forfatterarrangementer; Børneteater; Bog snak; Andre arrangementer for voksne.

Måske lidt mere overraskende er det, at vi finder næsten ligeså mange svar inden for kategorien "være-/mødested-funktioner". Denne kategori rummer svar som: Mødelokaler; Mødested; Lektiecafé; Babycafé (for dagplejemødre); Litteraturcafé; Kulturhus; Kombibliotek; Værestedsfunktion; Læsekredse; Kulturhusfunktion; Bogcafé; Værksted - fx strikkeklub; Integreret i kulturcenter med mange tilbud; Læseklubber; Integreret bibliotek med idrætscenter og ny skole; Lokalhistorisk arkiv.

Derefter kommer kategorien "IT-service", der udgør 18 % af alle svar. Herunder har jeg samlet sådanne svar: EDB; Internetadgang; SMS påmindelser; Downloads (netmusik og lydbøger); Netudlån; Adgang til PC'er; Fælles e-tilbud; Undervisning i IT; IT-læring; IT undervisning for ældre.

"Borgerservice" udgør 8 % af alle svar. Kategorien inkluderer: Posthus; Turistservice; Informationsvirksomhed; Offentlig information; Vejledning-inspiration. Næsten samme antal svar finder vi inden for kategorien "udstillinger".

Knap 8 % udgøres af "bogen kommer" og "betjening af offentlige institutioner". Den sidste kategori rummer svar som: Betjening af børneinstitutioner;

Børnehavebiblioteker; Depoter på plejehjem; Betjening af sygehus; Betjening af arrest; Biblioteksbetjening af daginstitutioner. Endelig falder knap 3 % af svarene inden for kategorien ”*aviser og tidsskrifter*”. Den lille procentdel skyldes sandsynligvis, at de fleste respondenter opfatter denne service som standard og som sådan ikke et selvstændigt tilbud ud over materialeudlån.

Der var også en del svar, som jeg samlede under ”*øvrige svar*”, nemlig: 2 lokalbiblioteker har åbent for selvbetjening 8-21 alle hverdage; Depoter (frisører); Biograf; Undervisning; Filmforevisning; Biblioteksorientering; Legetøj; Legetøj til børn; Samme som hovedbiblioteket; Sælger billetter til kulturarrangementer; Står for koordinering og lokalebooking i 2 kulturhuse.

Hvem samarbejder man med om filialerne?

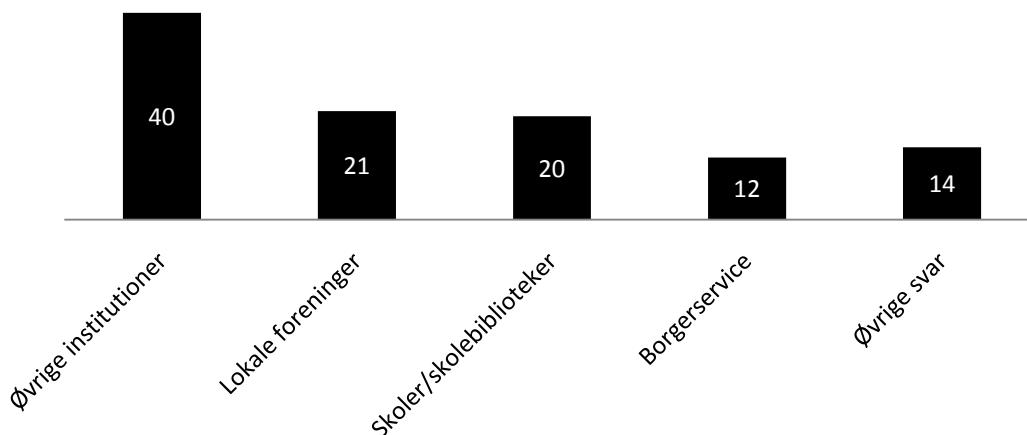
Endelig var projektgruppen interesseret i at få at vide, hvem man samarbejder med om filialerne. 48 respondenter valgte at besvare dette spørgsmål og afgav tilsammen 107 svar. Kun 3 af disse svarede, at der intet samarbejde er, mens en enkelt respondent svarede ”Forstår ikke spørgsmålet”. Jeg har efterfølgende grupperet alle svarene i 5 hovedkategorier.

Figur 2 viser, at størsteparten af samarbejdspartnere (37 %) tilhører ”*øvrige institutioner*”. Hermed menes andre institutioner end lokale foreninger, skoler og borgerservice. Svarene inden for denne kategori omfatter: Post Danmark; Turistinformation; Biograf; Musikskole; Ungdomsskole; Kulturhuse; Museum; Forsvaret; Plejehjem; Idræts- og fritidscentre; Naturskole; Lokalhistorisk arkiv; Sundhedsplejersker; Daginstitutioner; Dagpasning; Plejehjem; Sundhedsinstitutioner; Dansk Røde Kors; Teknisk forvaltning.

Herefter følger ”*Lokale foreninger*” og ”*Skoler/skolebiblioteker*”, der hver udgjorde knap 19 % af alle svar. Kategorien ”*Lokale foreninger*” rummer her svar som: Lokalsamfundet; Lokalområdet; Foreninger; Lokale brugernævn; Handelstandforening; Borgerforening; Lokale grupper; Kunstforening; Lokale venskabsforeninger. Derpå kommer samarbejde med ”*Borgerservice*”, som udgør knap 9 %.

Endelig rummer ”*Øvrige svar*” (13 %) svar som: Hjemmelånere; Frivillige; Projekt Kulturarven; Børneteam; Lokale kunstnere; Rets Hjælp; Biting; Et personale til betjening af to afdelinger; Borgere (fx unge der hjælper ældre med at lære sms på kurser); Boghandlere-erhvervsliv; Læsekredse; Gruppe af ældre frivillige.

Figur 2. Hvem samarbejder I med om filialerne? (N=48, antal svar i alt: 107).

3.3 Bogbusser

Med hensyn til bogbusserne blev der spurgt til, om bibliotekerne: (1) betjener landdistrikterne vha. bogbusser, og i givet fald (2) hvilke befolkningsunderlag har den enkelte bogbusholdeplads (3) hvor mange timer holder bussen gennemsnitligt på hver holdeplads (4) tilbyder fleksibel bogbusbetjening, samt (5) hvem samarbejder man med om bogbusserne.

Bogbusbetjening, befolkningsunderlag, åbningstimer, fleksibel betjening

Tabel 3 viser svarene på de første fire spørgsmål.

I tabellen ser man, at knap 40 % af kommunerne har bogbusbetjening. Denne betjening er mest udbredt i yder- og landkommuner, hvor lidt over halvdelen benytter bogbusser. De 4 mellemkommuner, der benytter bogbusser, er Næstved, Ringsted, Silkeborg og Vejle. I forhold til filialerne er befolkningsgrundlagene generelt ret små, typisk under 1000. Dog har bogbusserne i 2 landkommuner (Aabenraa, Guldborgsund) samt 3 mellemkommuner (Næstved, Ringsted, Silkeborg) et gennemsnitligt befolkningsgrundlag på over 1000 borgere. Den gennemsnitlige holdetid er for 75 % af kommunerne under 1 time. De sidste 25 % fordeler sig på 4 landkommuner (Brønderslev, Hedensted, Jammerbugt, Randers), 1 mellemkommune (Ringsted), der har en holdetid på 61-90 minutter, samt 1 landkommune (Aabenraa) med en holdetid på over 90 minutter, nemlig 2 timer. Endelig tilbyder 50 % af kommunerne fleksibel bogbusbetjening i form af book-en-bogbus ordninger, betjening af børnehaver og plejehjem o.l. Flexibel betjening er mest benyttet i yderkommuner (Ringkøbing-Skjern, Skive, Struer, Thisted, Varde) og landkommuner (Aabenraa, Brønderslev, Frederikshavn, Hedensted, Randers, Vejen, Vordingborg). En enkelt mellemkommune (Ringsted) har også denne service.

Tabel 3. Fire spørgsmål om bogbusser

		Yder- kommuner	Land- kommuner	Mellem- kommuner	Total
Busser? (N=62)	Ja	6	14	4	24
	% af alle svar	10	23	6	39
	Nej	11	13	14	38
	% af alle svar	18	21	23	62
Befolknings- underlag? (N=22)	0-500	2	5	0	7
	% af alle svar	9	23	0	32
	501-1000	2	7	1	10
	% af alle svar	9	32	5	46
	Over 1000	0	2	3	5
% af alle svar	0	9	14	23	
Holdetid? (N=24)	0-30	3	4	1	8
	% af alle svar	12	17	4	33
	31-60	3	5	2	10
	% af alle svar	12	21	8	41
	61-90	0	4	1	5
	% af alle svar	0	17	4	21
	Over 90 min	0	1	0	1
% af alle svar	0	4	0	4	
Fleksibel (N=26)	Ja	5	7	1	13
	% af alle svar	19	27	4	50
	Nej	1	8	4	13
	% af alle svar	4	31	15	50

Hvem samarbejder man med om bogbusserne?

Af de 18 respondenter, der har besvaret spørgsmålet, har 9 svaret ”ingen”, mens en enkelt har svaret ”Forstår ikke spørgsmålet”. De 8 øvrige taler mest om offentlige institutioner som børnehaver, skoler, ældrecenter samt kommunen.

3.4 Afhentningssteder, betjening i øvrigt og samarbejde med andre

Ud af de 60, der har besvaret spørgsmålet, svarer kun de 10, at de har afhentningssteder. Placeringen af disse afhentningssteder inkluderer nedlagte filialer (varetaget af frivillige), en brugs, samt skolebiblioteker. Samarbejdet omkring afhentningsstederne sker i disse tilfælde med lokale frivillige, lokale butiksindehavere og de pågældende skolebiblioteker.

Endvidere svarede 61 respondenter på spørgsmålet, om kommunen har en anden betjening af landdistrikterne udover filialer, bogbusser og afhentningsste-

der. Heraf svarede lidt over de 38, dvs. lidt over 60 %, at de betjener landdistrikterne på en anden måde. Langt den største del af svarene var: Bogen kommer, børnehavebiblioteker og book en bogbus.

Endelig svarede 60 på spørgsmålet, om kommunen samarbejder med andre om biblioteksopgaven.¹⁰² Af disse svarede halvdelen ja. Kommunetypen havde ingen betydning her. Typiske svar var samarbejde med: Frivillige, skoler, kulturhuse og idrætscentre, børnehaver og borgerservice. En enkelt svarede, at ”Spørgsmålet er for bredt formuleret til, at det kan besvares inden for rammerne af spørgeskemaet”.

3.5 Ændringer i betjeningen af landdistrikterne

Styregruppen fandt det interessant at spørge ind til ændringer i biblioteksbetjeningen af landdistrikterne.¹⁰³ Alle 62 respondenter svarede på dette spørgsmål. 53 respondenter (85 %) svarede ja og afgav i alt 98 svar.¹⁰⁴ De 9, der svarede nej, kommer fra 4 yderkommuner (Fanø, Langeland, Lolland, Læsø), 1 landkommune (Guldborgsund) og 4 mellemkommuner (Faxe, Ringsted, Stevns, Tårnby). Bemærk her, at det ofte har været en kommunalpolitisk beslutning, at der ingen ændringer skulle finde sted (jf. note 99).

Overordnet kredser svarene om kommunale besparelser og – som reaktion herpå – filiallukninger, reducerede åbningstider og øget bogbusdrift. Der spores dog også nytænkning i form af nye tiltag efter kommunalreformen – fx brug af frivillige på tidligere filialer, øget selvbetjening, samarbejde i kulturhuse, samt ikke mindst bedre udnyttelse af materialesamling og personalekompetencer (fx lød en interessant udtalelse: ”Brugt mange kræfter på service-harmonisering!”).

Figur 3 viser, at de fleste ændringer har bestået i ”filiallukninger”. I alt 24 svar vidnede herom, dvs. knap 25 % af alle svar.

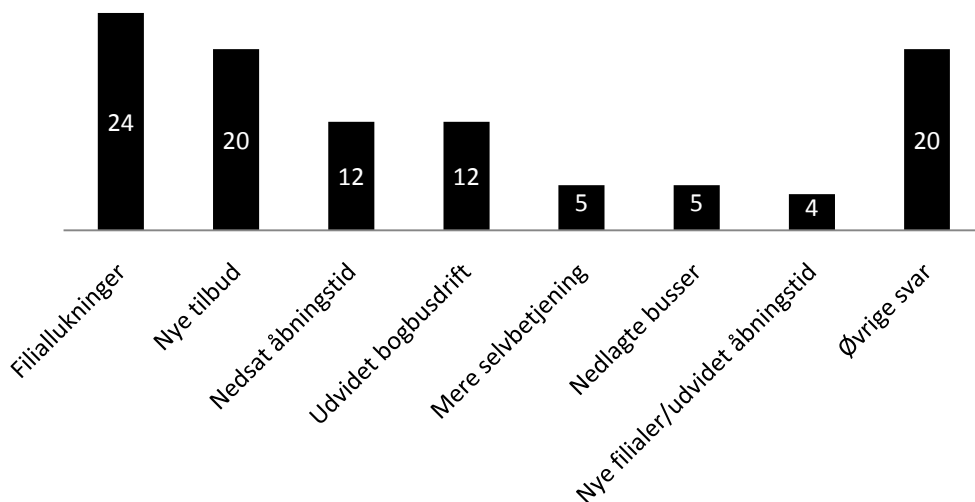
---

¹⁰² Det fulde spørgsmål lød her: ”Er der i kommunen etableret samarbejde med andre om biblioteksopgaven f.eks. foreninger, forretninger, sportshaller, kulturhuse, multihuse? (Sæt kryds)”.

¹⁰³ Uheldigvis fremgår det ikke klart af spørgeskemaet, siden hvornår disse ændringer skulle have fundet sted. Af svarene ses det dog, at respondenterne har opfattet spørgsmålet som ændringer i betjeningen siden kommunesammenlægningerne 1. januar 2007.

¹⁰⁴ Det bør nævnes, at også 4 af nej-sigerne afgav uddybende svar, nemlig: ”Ingen ændringer”, ”Vi yder det samme, dvs. det bedste inden for den økonomiske ramme”, ”En politisk beslutning, at biblioteksservicen skal være uændret”, ”Store ændringer skal til politisk beslutning i næste måned”.

Figur 3. Ændringer i biblioteksservice i landdistrikterne? Ja-svarernes uddy-bende svar.
(N=52, antal svar i alt: 98).

På den anden side røbede 20 svar, at der også er iværksat ”nye tilbud”. Denne ret brede kategori rummer følgende svar: Etablering af fællesfunktionen ”Nordby Posthus og Bibliotek”; Samarbejde med 4 bogcaféer; Børnehavebiblioteker; Bogcafé; Udvidet Bogen-kommer ordning; Borgerservice; Samarbejde med lokale foreninger i 2 kulturhuse; Kultursamarbejder på de enkelte filialer; Etableret kombi-ordning på 3 filialer; Flere udstillinger/arrangementer på alle 6 biblioteker; Børnebiblioteker; Lektiecafé; Borgerservice; 2 lokalbiblioteker har fået nye/større lokaler; Forsøg med bibliotekspunkt i landsby; Søndagsåbent på hovedbiblioteket fra 2009.

Herefter følger ”nedsat åbningstid” (primært på de små filialer), ”udvidet bogbusdrift” og ”mere selvbetjening” (både chipning og selvbetjening uden for normal åbningstid). Der er dog også 5 eksempler på ”nedlagte busser”, samt 4 lidt atypiske eksempler på ”nye filialer/udvidet åbningstid” (2 af hver). Endelig kategoriserede jeg 20 svar i restkategorien ”øvrige svar”. Heraf finder man mange interessante udtalelser, der giver et godt indblik i de problematikker, bibliotekerne kæmper med lige nu og her – se de fulde svar i fodnoten.¹⁰⁵

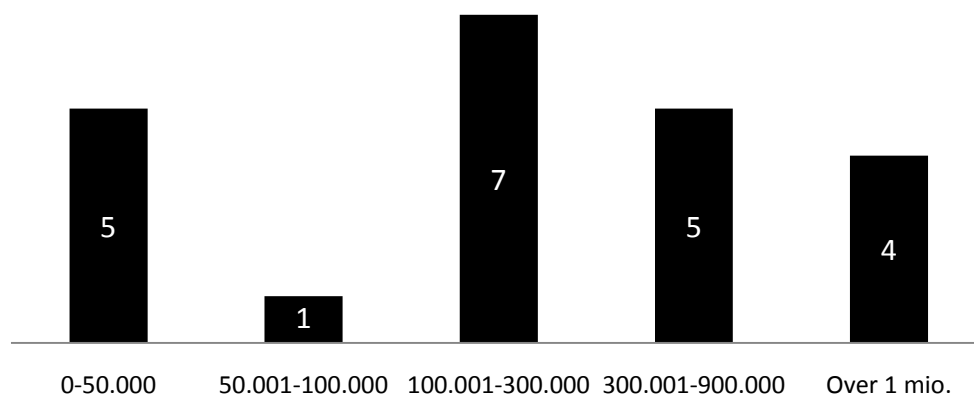
¹⁰⁵ Vi yder det samme, dvs. det bedste inden for den økonomiske ramme; Hele strukturen var meget ujævn før - er blevet mere jævn; Udvidet bibliotek i Ørsted; En politisk beslutning, at biblioteksservicen skal være uændret; Det er klart, at den kommunale forpligtelse til at betjene alle kommunens borgere ikke ændres, selv om frivillige overtager bogudlånet i et lokalområde; Store ændringer skal til politisk beslutning i næste måned; Brugt mange kræfter på serviceharmonisering; Midlerne til drift af lokalbibliotekerne er reduceret; I forbindelse med kommunalreformen blev åbningstider, bemanning og materialesammensætning mv. harmoniseret; Gymnasiedel; Købt biblioteksbil [til] intern kørsel [så vi] udnytter materiale bedre; Kvalitets-sikret PR; Professionalisering af personale-udnyttelse af spidskompetencer; I høj grad i forbindelse med udviklings-/forsøgsprojekter - vi har fået alt det, vi har søgt om; Masser; Nu kun 1

3.6 Erhvervelse af penge fra puljer og fonde

Som tidligere nævnt er bibliotekerne på godt og ondt en del af projektsamfundet. Dette bevirker også, at 'udviklingen' – og udviklingsprojekter – har en tendens til at blive styret af den slags projekter, man kan opnå støtte til. Derfor fandt vi det relevant at spørge, hvor mange eksterne midler, de enkelte biblioteker havde erhvervet og til hvilke formål.¹⁰⁶ 61 af respondenterne valgte at svare på dette spørgsmål. Heraf meddelte 26 (43 %), at de havde søgt og fået støttemidler til diverse projekter. Der er tale om 7 yderkommuner, 12 landkommuner og 7 mellemkommuner. I 22 af disse tilfælde er det muligt at se hvor meget, hvert enkelt bibliotek havde fået i alt i støttemidler – se figur 4.¹⁰⁷

Figur 4: Erhvervelse af penge fra puljer og fonde (N=22).

De 4 biblioteker, der har opnået beløb over 1 million er: Odsherred Kommune (biblog, forfatterskole, novellekonkurrence, børnehavebibliotek, DK5 systemdatabase), Randers Kommune (bogstart & børnehave, brugerdialog, mobil, relationskompetence, kultuprojekt), Ringkøbing-Skjern kommune (til udvikling af Børnekulturbus), samt Vejle Kommune (ombygning af rådhus til Borger- og Kulturhus i Egtved). I øvrigt er typiske projekter lektiecaféer, børnebiblioteker og øvrige tilbud til børn, borgerservice og udvikling af selvbetjente biblioteker og intern organisation.¹⁰⁸

---

bibliotekssystem; Der er etableret 2 nye filialbiblioteker i tidligere rådhus til afløsning af 2 nedslidte tidligere hovedbiblioteker; Holbæk Kommune havde i forbindelse med kommunesammenlægningen en ambition om kombibiblioteker i alle mindre lokalområder – i alt 13 - men der blev ikke afsat midler til drift af disse.

¹⁰⁶ Spørgsmålet lyder: "Har I fået penge fra puljer eller fonde til udviklings-/forsøgsvirksomhed?"

¹⁰⁷ I følgende 2 tilfælde har jeg skønnet, at det drejede sig om beløb under 50.000: "1999 tilskud fra Landdistriktspuljen til etablering af fællesfunktionen Nordby Posthus og Bibliotek", samt "lille beløb fra Indenrigsministeriet".

¹⁰⁸ Litteratur om lektiecaféer, se <http://bs.dk/publikationer/andre/lektiecafeer/index.htm>.

3.7 Planer for kommunernes bibliotekstilbud

Hvor planlagt er biblioteksbetjeningen og den interne og eksterne finansiering? Vi spurgte her til, om kommunen havde en plan for bibliotekstilbuddet, der tager stilling til betjeningen af landdistrikterne.¹⁰⁹ Af de 61, der besvarede dette spørgsmål, svarede de 15 ja, dvs. knap 25 %.

3.8 Særligt vellykkede samarbejder

I styregruppen ønskede vi at få kortlagt, hvilke tiltag og samarbejder omkring biblioteksbetjeningen har været de mest vellykkede i forhold til benyttelse og borgertilfredshed.¹¹⁰

Af figur 5 fremgår det, at der i 18 tilfælde *ikke* er nogle eksempler på vellykkede tiltag eller samarbejder, altså et svar der udgør knap 20 % af det samlede antal svar på 91 fra de 59 personer, der valgte at besvare spørgsmålet. Herudover nævnes ”samarbejde med offentlige institutioner” 16 gange. Kategorien inkluderer: Borgerservice; Børnehavebiblioteker; Skolebiblioteker; Samarbejde med ældre-handicappede institutioner; Børneinstitutioner; Småbørn (sund mad/talepædagog). 14 svar findes under ”kulturelle arrangementer”, som indbefatter følgende svar: Bogcafé; Brugerfyraftensmøder; Det lokale egnsteater; Forfatterskole; Børnekulturfestival; Større og mindre events-workshops; Årligt arrangement for alle 4. klasser i kommunen med dansk tema; Sommerlæsning for børn, samarbejde med kulturinstitutionen Humlemagasinet. ”Bogen kommer/book en bogbus” nævnes 5 gange, ”lektiecaféer” og ”bogbusser” hver 3 gange. Endelig er der 23 ”øvrige svar” – se disse svar i fodnoten.¹¹¹

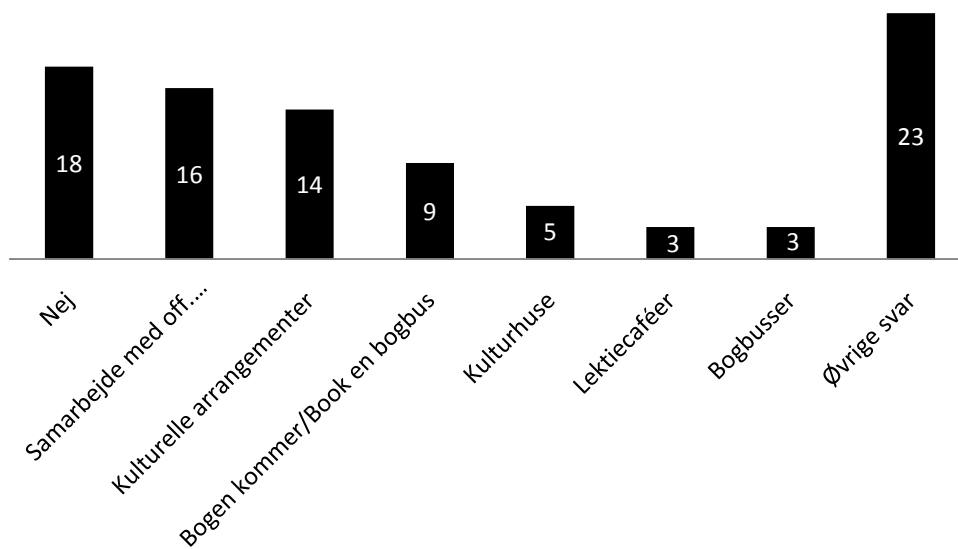
---

¹⁰⁹ ”Har I en samlet plan for kommunens bibliotekstilbud, der eksplicit tager stilling til betjeningen i landdistrikterne?”

¹¹⁰ ”Har I eksempler på tiltag og/eller samarbejdsrelationer, som I vil betegne som meget vellykkede og velfungerende i forhold til benyttelse og borgertilfredshed?”

¹¹¹ Fokusgrupper i forbindelse med selvbetjeningsbiblioteker; Det er ok; Samarbejdet på Naturmælk, fordi det er innovativt (Aabenraa Kommune); Samarbejde med butiksdrevende, der har afhentningssteder; Lokalbibliotekerne; Vi har det, folk efterspørger; Opdateret materiale-samling; Selv forhærdede filial-forkæmpere indrømmer, at det nye bibliotekstilbud er bedre end de gamle filialer; Samarbejde med Dansk Flygtningehjælp; IT-undervisning; Samarbejde omkring tilbud til arbejdende udlændinge; Bibini (dk5 databasesystem) = utroligt velfungerende samarbejde på tværs af tilsvarende kommuner i Dk; Lydavis til synshandicappede i kommunen; Betjeningen vha. frivillige på filialen i Nørre-Snedede har efter knapt et års forsøg vist sig at være en succes; Samarbejde med venskabsforeninger; Begyndende samarbejde om frivillige borgeres ønske om at benytte en filial uden for åbningstiden; Frivilligfilialer; Event-Sydfyn; Selvbetjening i Langå filialen; Samarbejde med Øko-museet; Meget lille reservationskø på reserverede bøger, fordi vi har mange ex af nye, populære bøger; Lokalarbiv; Tilbud om intensiv biblioteksorientering; Dialog med brugerne (selvom der kun kom få); Fået lavet nyt indgangsparti til biblioteket.

Figur 5. Særligt vellykkede tiltag og/eller samarbejdsrelationer (N=59, svar i alt: 91).

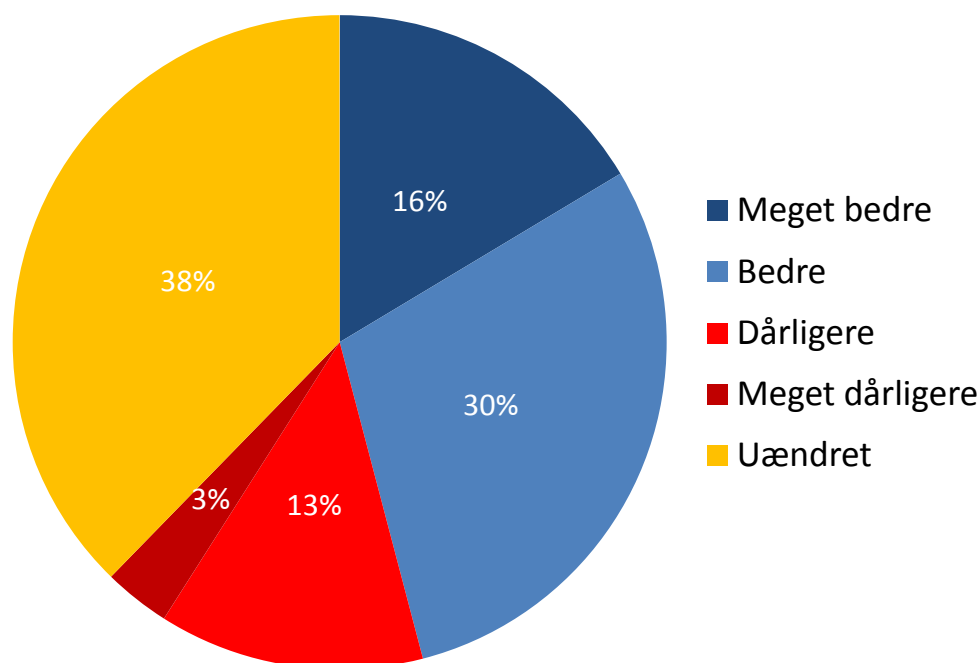

3.9 Vurdering af kommunens biblioteksservice i landdistrikterne

Den sidste del af skemaet bestod i en selvevaluering af kommunens biblioteksservice i landdistrikterne siden 1. januar 2006, dvs. et år før implementeringen af kommunalreformen.

Set i lyset af den store opmærksomhed omkring besparelser og filialnedlæggelser kan det måske undre en smule, at 41 % mener, deres biblioteksservice er blevet bedre – 16 % endog meget bedre. Kun 13 % svarer dårligere og 3 % meget dårligere. De sidste 38 % vurderer, at service er uændret (figur 6). Det er også bemærkelsesværdigt, at service er blevet markant bedre i yder- og landkommunerne end i mellemkommunerne. Således vurderer henholdsvis 50 og 57 % af bibliotekslederne i yder- og landkommunerne, at service er blevet bedre, mens kun 12 og 14 % vurderer, at den er blevet dårligere. Til sammenligning mener kun 23 % af lederne i mellemkommunerne, at deres service er blevet bedre og hele 24 %, at den er blevet dårligere.

Figur 6. Hvordan vil du vurdere udviklingen af jeres biblioteksservice i landdistrikterne siden 1/1 2006? (N=61).

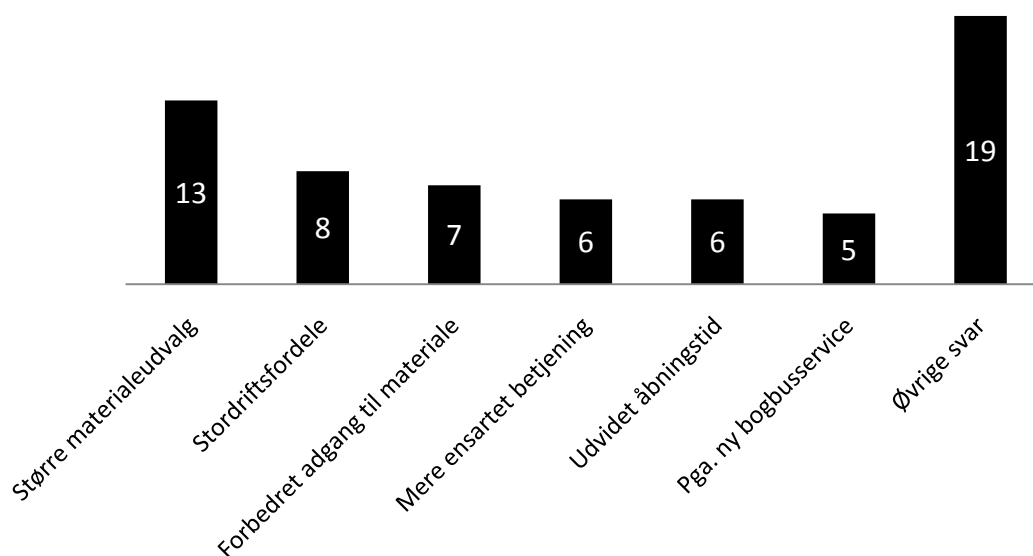

I det følgende spørgsmål blev bibliotekslederne tillige bedt om at forklare, hvorfor deres service var blevet bedre eller dårligere. Figur 7 sammenfatter svarene fra de respondenter, der fandt, at service var blevet bedre.

Som det ses, menes hovedforklaringen at være ”*større materialeudvalg*”, der forekommer 13 gange og udgør 22 % af alle svar. Herudover peges der på ”*stordriftsfordele*”, ”*forbedret adgang til materiale*”, ”*mere ensartet betjening*”, ”*udvidet åbningstid*” og ”*ny bogbusservice*”. De øvrige 19 svar (30 %) valgte jeg at kategorisere under ”*øvrige svar*” – se fodnoten for at se disse ganske instruktive svar.¹¹²

¹¹² Flere arrangementer for børn; Det samlede udlån i de nedlagte filialområder er på samme niveau som før nedlæggelserne; Mere samarbejde med lokale interessenter; Bedre IT-faciliteter; Biblioteket kommer; PR kampagne; Tidssvarende fysiske lokalbiblioteker; Vi har fået en bibliotekspolitik at styre efter; Tidligere havde kommunens anden største by (Auning) ikke et bibliotek; Bedre betjening af Ullerslev centralskole; Vi har koncentreret os om fysiske steder, der kan noget; Flere arrangementer for børn og voksne; IT-undervisning; Meget populær service til daginstitutioner; Øget synlighed.

Figur 7. Forklar hvorfor jeres biblioteksservice i landdistrikterne er blevet bedre (N=46, antal svar i alt: 64).

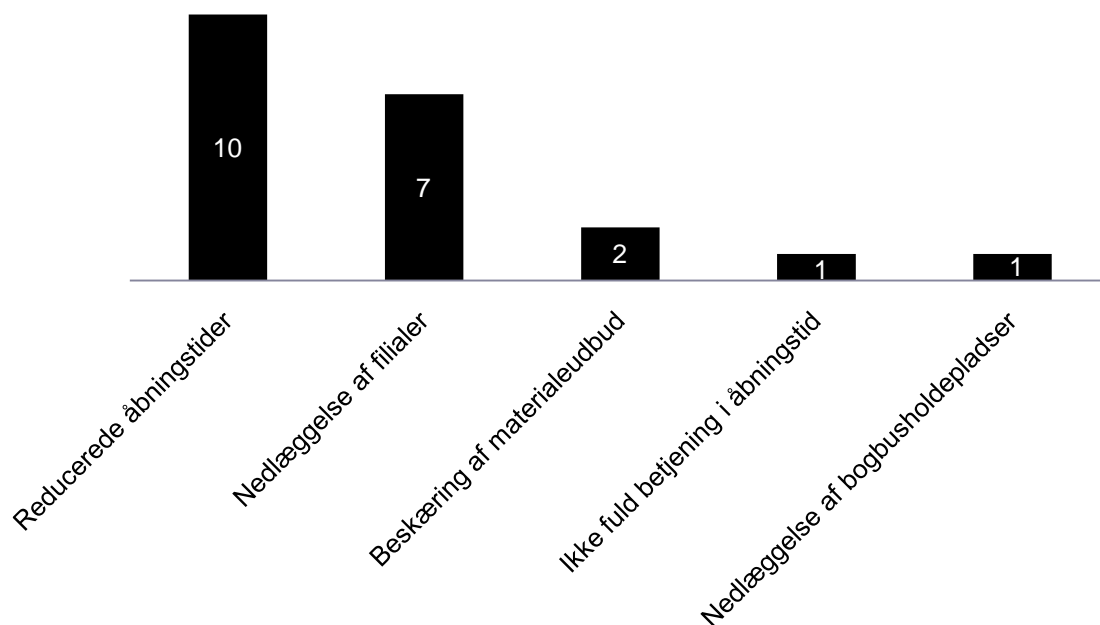

Der var også 19 svar på, hvorfor biblioteksservice nogle steder er gået tilbage siden 1/1 2006. Som det fremgår af figur 8, er hovedforklaringen ifølge respondenterne ”reducerede åbningstider” og ”nedlæggelse af filialer”, der sammen udgør hele 90 % af alle svar.

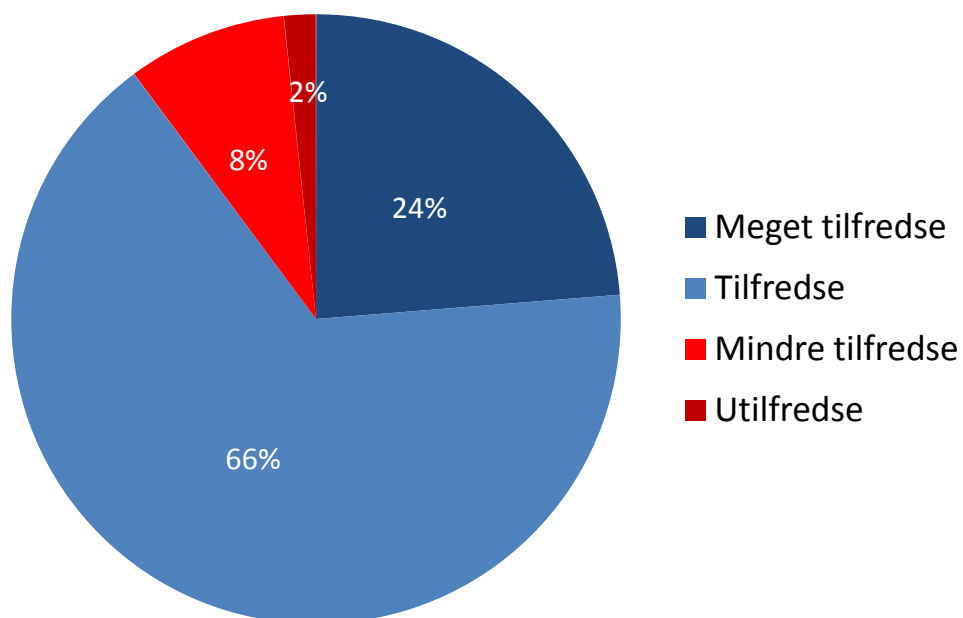
Afsluttende bør det tilføjes, at flere respondenter – både i telefoninterviewene og i de skriftlige besvarelser – gjorde opmærksom på, at service både var blevet bedre og dårligere. Det skulle forstås på den måde, at den kommunale service var blevet effektiviseret til glæde for de fleste borgere, men at der samtidig er nogle lokale borgere, der efter kommunesammenlægningerne har fået forringet adgang til biblioteksservice.

Det andet evalueringsspørgsmål lød: ”Hvordan vil du vurdere borgernes tilfredshed med jeres biblioteksservice i landdistrikterne?”. Figur 9 viser, at 90 % af bibliotekslederne skønner, at borgerne er tilfredse med kommunens biblioteksservice i landdistrikterne. Kun 1 enkelt respondent vurderer, at borgerne er utilfredse. Igen skal vi tage det forbehold, at der ifølge flere af respondenterne ofte er tale om et både-og. Et typisk svar kommer fra bibliotekslederen i Mariagerfjord Kommune: ”Både-og: Nogle brugere har fået lidt længere afstand (pga. nedlæggelse af 8 filialer), mens der er kommet et bedre tilbud til de folk, der har adgang”. Og lederen fra Næstved Kommune svarer simpelthen: ”Kan ikke svare på spørgsmålet, fordi den på nogle punkter er blevet bedre, på nogle punkter dårligere”.

Figur 8. Forklar hvorfor jeres biblioteksservice i landdistrikterne er blevet dårligere (N=17, antal svar i alt: 19).

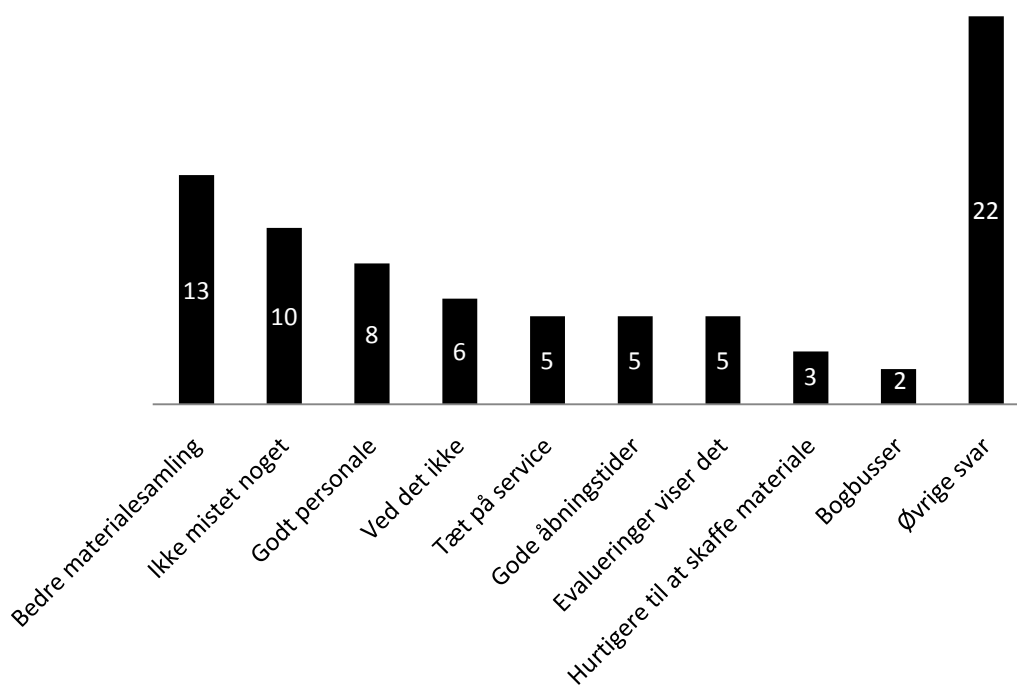

Figur 9. "Hvordan vil du vurdere borgernes tilfredshed med jeres biblioteksservice i landdistrikterne?" (N=59).

Naturligvis er der tale om et hypotetisk spørgsmål, det tydeligvis har været svært for mange at besvare. Fx indvender med rette en biblioteksleder, der melder om mindre tilfredse borgere: ”Biblioteksfolk er næppe de rette til at vurdere borgernes tilfredshed. Hvis man spørger de lokale beboerforeninger m.v. vil de antagelig mene, at det kan gøres bedre”. To andre skriver, at ”Vi har ikke tilstrækkeligt grundlag for en uddybning” og ” Det kan der ikke svares entydigt på”. Ligeledes spiller den nævnte både-og effekt ind – fx lyder et svar: ”Kan ikke svare, fordi nogle er blevet utilfredse (nogle af dem der var glade for de nedlagte filialer), mens andre er mere tilfredse pga. større materialeudbud”.

Figur 10. Forklaring på, hvorfor borgerne er tilfredse (N=50, antal svar i alt: 74).

Figur 10 viser biblioteksledernes mest hyppige forklaringer på, hvorfor borgerne er blevet mere tilfredse med biblioteksservice i landdistrikterne. Den vigtigste forklaring er ”*bedre materialesamling*”, der udgør 13 ud af de 74 svar, der i alt blev afgivet af de 50 respondenter, dvs. næsten 18 %. Typiske svar var her: Bredt og aktuelt materialesortiment; Højt serviceniveau; Tidssvarende bibliotekstilbud overalt; God, opdateret materialesamling. Herefter følger kategorien ”*ikke mistet noget*” (14 %). Hermed menes, at borgerne simpelthen er tilfredse med status quo efter kommunesammenlægningerne, dvs. at de har beholdt deres filialer eller bogbusservice. Fx lyder et svar, at borgerne er tilfredse, fordi ”det lokale bibliotek trods alt stadig eksisterer”. En anden respondent skriver, at det afgørende er, ”at der overhovedet findes et – fysisk baseret – lokalt bibliotekstilbud”.

Så er der 6 respondenter, der svarer, at de ”ikke ved”, hvorfor borgerne er tilfredse. Fx lyder et svar: ”Om de er tilfredse ved jeg faktisk ikke. En del benytter både bogbus og andet bibliotek, og jeg fornemmer, at de ønsker det større tilbud på biblioteket, samt at deres bevægemønstre gør det muligt at ”komme forbi et bibliotek””. Endvidere forklarer 5 tilfredsheden med, at borgerne er ”tæt på service”, at der er ”gode åbningstider”, samt at ”evalueringer” (mundtlige eller skriftlige brugerundersøgelser) peger på det. Endelig forklarede 3 det med, at man var blevet ”hurtigere til at skaffe materiale”, mens 2 pegede på ”bogbusser”, altså øget bogbusdrift. Som antydnet var svarene meget forskellige, og hele 22 af svarene rubricerede jeg som ”øvrige svar” – se fodnoten for de fulde svar.¹¹³

Kun 15 svar rummede forklaringer på, hvorfor borgerne var utilfredse. De 9 angav filiallukninger som årsagen, 3 en reduceret åbningstid, 2 mistet bogbus-service, mens en enkelt angav årsagen til at være færre materialer på en lille filial.

3.10 De største ulemper ved biblioteksservice i landdistrikterne

I det sidste spørgsmål i spørgeskemaet bad vi lederne om at pege på de største ulemper ved kommunens biblioteksservice i landdistrikterne.

Figur 11 viser de 74 svar fra 61 respondenter. Man ser, at ”*manglende ressourcer*” scorer højest – nemlig 23 svar eller 31 % af alle svar. Kategorien dækker over svar som: Meget dyr ordning; Svært at få tingene til at hænge sammen i en kommune uden hovedby (ville være billigere bare at samle det hele et sted); Økonomien er stram; Manglende bevillinger til bl.a. bogen-kommer-ordning for ældre og handicappede; Meget lille budget; Ressourcekrævende, dyr betjening, personalekrævende bogbusser (både chauffør og bibliotekar); Der bruges uforholdsvis mange ressourcer på at betjene meget få brugere.

---

¹¹³ Der er også et stort besøgstal - folk viser biblioteket frem for gæster mv.; Der kommer en del turister, og de giver kun udtryk for tilfredshed; Udlånstillene er steget; Omvendt stemmer borgerne også med fødderne, forstået på den måde, at mange lånere i forvejen bruger både det lokale bibliotek og f.eks. hovedbiblioteket i kommunen; Fordi, vi trods alt tænker i den decentrale betjening; De der bruger ordningen [afhentningssteder] er meget tilfredse. Der er stadig nogle ikke-brugere, der ønsker sig tilbage til bogbussens æra; Før 01.01.07 kom der mange borgere fra nabokommune på Nyborg Bibliotek pga. dårlig betjening og manglende tilbud; Selvbetjeningsmulighed; Der fornemmes alm. tilfredshed i store dele af kommunen. I nogle landområder er borgerne dog mindre tilfredse; Mange borgere kender i dag til bibliotekstilbudene i kommunen, både de tilbud som de bruger, og de tilbud som de ikke bruger; Vi er jo, hele kommunen, et stort landdistriktsområde, hvor der er blevet nedlagt mange samlingssteder (fx brugser) (..) biblioteker er vigtige samlingssteder; Minibogbussen blev ikke meget brugt, så den savnes kun af meget få. Da vi ikke hører klager over den manglende biblioteks-betjening i det meste af landdistriktet, går vi ud fra, at borgerne ikke er utilfredse; Vi kan høre, folk siger noget godt om bibliotekerne; Effektiv kørsel af materialer mellem afdelingerne; Stordriftsfordele; Arbejdsdeling; Depoter; Bogen kommer; Netservice; Filialerne har udviklet deres tilbud efter brugernes behov og ønsker; Biblioteksfolk er næppe de rette til at vurdere borgernes tilfredshed. Hvis man spørger de lokale beboerforeninger m.v. vil de antagelig mene, at det kan gøres bedre; Det kan der ikke svares entydigt på.

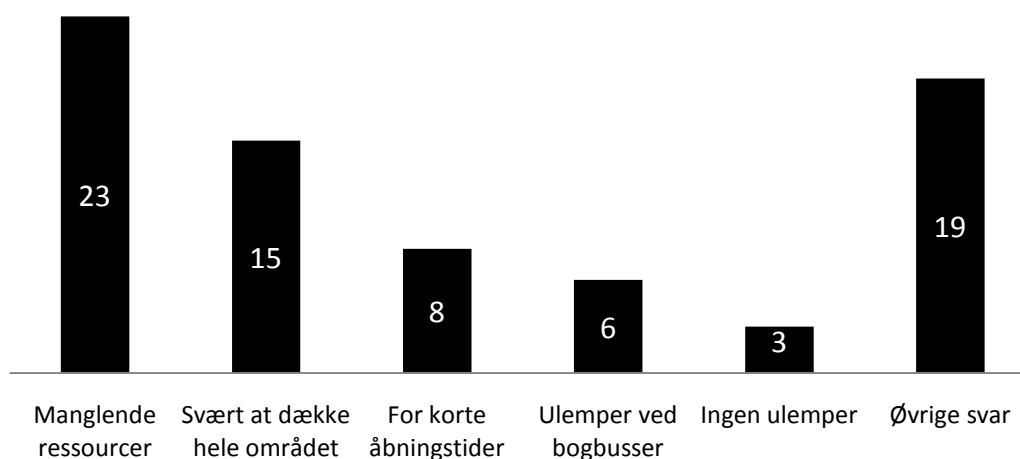
Herefter følger ”svært at dække hele området” med 15 svar (20 %), og hvor typiske svar er: Afstanden; Svært at nå helt ud; Stadigvæk stor afstand; Store geografiske afstande, tyndt befolkningsunderlag, sovebyer; Biblioteksservicen er spredt over et geografisk stort område. Der er fortsat mange betjeningssteder sammenlignet med andre kommuner, [hvilket] medfører et stort ressourceforbrug på transport samt den tid der medgår dertil; De geografiske afstande og det tynde befolkningsunderlag gør det vanskeligt at få fornuftig sammenhæng mellem udgifter og benyttelse.

11 % af svarene falder under kategorien ”for korte åbningstider” med svar som: Begrænsede åbningstider; Åbningstiden er blevet lidt indskrænket; Nogle er utilfredse med de kortere åbningstider. Tilgængeligheden er ikke god nok, er ikke blevet større. 8 % peger på ”ulemper ved bogbussen”, som fx Problemer med online bibliotekssystem i bogbussen; Begrænset materialesamling i bussen.

Endelig udgør ”øvrige svar” 26 % af alle svar. De rummer interessante svar som: Ulempe for gammel Sorø kommune, at man har mistet bogbussen; Kan ikke svare; Filialerne er lidt mere sårbare, fordi de ikke har så høj en personale-normering ift. sygdom og besparelser; Vi ved, at det kan gøres bedre! Mobil betjening vil være det optimale; At vi ikke rigtig har en service i landområderne; Man vil altid gerne have et mere finmasket system.

Figur 11. Beskriv kort de største ulemper ved jeres biblioteksservice i landdistrikterne.

(N=61, antal svar i alt: 74)

Lad os slutte af med de to mest positive svar:

”Ingen. Vi kan være stolte af den måde, vi betjener landdistrikterne på”

”Der er ikke nogen :))”

3.11 Opsummering

Spørgeskemaundersøgelsen om biblioteksbetjening i landdistrikterne blev gennemført april-juni 2009. Målgruppen var bibliotekslederne i 63 yder-, land- og mellemkommuner. Ud over besvarelserne af det elektroniske spørgeskema blev der foretaget 19 telefoninterviews. 62 ud af de 63 biblioteksledere afgav svar, således at svarprocenten endte på 98.

De vigtigste emner, der blev spurgt ind til, var: Filialer, bogbusser, afhentningssteder, samarbejdsrelationer, ændringer i betjeningen, erhvervelse af penge fra fonde og puljer, biblioteksledernes vurdering af betjeningen i landdistrikterne og af de største ulemper ved denne betjening. I de mange åbne spørgsmål fik respondenterne mulighed for at svare fyldestgørende og med egne ord.

Hvad angår *filialerne* (afsnit 3.2), viste undersøgelsen, at 55 ud af de 62 har filialbetjening, dvs. knap 90 %. Filialerne med de laveste befolkningsunderlag findes i yder- og landkommunerne, mens filialerne med de fleste åbningstimer ligger i land- og mellemkommunerne. På disse filialer er der et stort servicetilbud ud over materialeudlån, især kulturelle arrangementer, møde- og værestedsfunktioner samt IT-service, herunder IT undervisning. Endelig indgår filialerne i en lang række samarbejder. Disse indbefatter lokale foreninger, skoler/skolebiblioteker og borgerservice. Den største del af samarbejdet (næsten 40 %) foregår med øvrige institutioner som Post Danmark, turistinformation, kulturhuse, idrætscentre og daginstitutioner.

Hvad angår *bogbusser* (afsnit 3.3), har 24 af kommunerne denne betjening, dvs. næsten 40 %. Ordningen er mest udbredt i yder- og landkommuner, og befolkningsunderlaget for de enkelte holdepladser er relativt lille sammenlignet med filialerne. I 75 % af kommunerne er den gennemsnitlige holdetid under 1 time, og i halvdelen af kommunerne tilbydes fleksibel bogbusbetjening som book-en-bogbus. 8 steder er der samarbejde om bussen, primært med offentlige institutioner som børnehaver, skoler og kommunen.

Sjovt nok bliver depot-/afhentningssteder modellen i skrivende stund fremført i pressen som det mest realistiske alternativ til lukkede filialer, og især Brugsen bliver fremstillet som den fremtidige erstatning.¹¹⁴ Er dette en ny, stærk diskurs eller måske blot et udtryk for, at de hovedbudskaber, der svirrer i den danske dagspresse kan være ganske arbitrære? Tallene i nærværende undersøgelse viser under alle omstændigheder, at betjening af *afhentningssteder* (afsnit 3.4) er meget mindre udbredt end filialer og bogbusservice (og afhentningssteder i den lokale brugs findes kun ganske få steder). Kun i 10 kommuner har man denne service i et samarbejde med frivillige, lokale butiksindehavere og skolebiblioteker. 85 % af respondenterne meldte om *ændringer af betjeningen af landdistrikterne* (afsnit 3.5). De hyppigste ændringer har været filiallukninger

---

¹¹⁴ Se fx "Bibliotekerne rykker ind i Brugsen" (DR.dk 27/10 2009); "Brugsen er danskernes nye bibliotek" (Lemvig Folkeblad 27/10 2009); "Biblioteker i samarbejde med Dagli' Brugsen i Hyllinge" (DR1 TV-Avisen 17/10 2009).

samt iværksættelse af nye tilbud som børnehavebiblioteker, borgerservice og nye samarbejder, fx med lokale foreninger. Herefter følger nedsat åbningstid og udvidet bogbusdrift. Hvad angår erhvervelse af *penge fra puljer eller fonde til udviklings-/forsøgsvirksomhed* (afsnit 3.6), svarede 43 %, at de har fået støttemidler, hovedparten under 1 million. Endelig svarede godt 25 %, at de har *planer for bibliotekstilbuddet*, der tager stillingen til betjeningen af landdistrikterne (afsnit 3.7).

Af eksempler på *særligt vellykkede samarbejder* (afsnit 3.8) angav knap 20 %, at de ikke havde nogen eksempler. Herudover var de tre hyppigste kategorier: Samarbejde med offentlige institutioner, kulturelle arrangementer og bogen kommer/book en bogbus.

Adspurgt om en *vurdering af kommunens biblioteksservice i landdistrikterne* (afsnit 3.9) siden 1. januar 2006 svarede 16 %, at den er blevet meget bedre, 30 % bedre, 13 % dårligere og 3 % meget dårligere, mens de resterende 38 % vurderede, at betjeningen er uændret. På et efterfølgende åbent spørgsmål om, hvorfor service er blevet enten bedre eller dårligere, blev den gode udvikling forklaret med større materialeudvalg, stordriftsfordele, forbedret adgang til materiale, mere ensartet betjening, udvidet åbningstid og ny bogbusservice. Der var kun få forklaringer på en dårlig udvikling, og de pegede primært på reducerede åbningstider og nedlæggelse af filialer. Herefter fulgte endnu et åbent spørgsmål, hvor bibliotekslederne blev bedt om at vurdere borgernes tilfredshed med biblioteksservicen i landdistrikterne. 24 % skønnede her meget tilfredse, 66 % tilfredse, 8 % utilfredse, mens 2 % vurderede, at borgerne er meget utilfredse. De 3 hyppigste forklaringer på, at borgerne er tilfredse, er en bedre materialesamling, at borgerne føler, de ikke har mistet noget, samt at der er et godt personale. De fleste forklarede utilfredshed med filiallukninger.

Hvad angår det sidste spørgsmål om de *største ulemper ved biblioteksservice i landdistrikterne* (afsnit 3.10), faldt lidt over 30 % af svarene inden for kategorien manglende ressourcer, mens 20 % pegede på, at det er svært at dække hele området. Herudover blev for korte åbningstider og ulemper ved bogbusser også nævnt.

4 Problemstillinger og perspektiver

Jeg vil gerne takke bibliotekslederne, der deltog i spørgeskemaundersøgelsen, for gode og detaljerede svar i de åbne spørgsmål. Disse svar giver et nuanceret billede af, hvilke aktuelle problemstillinger bibliotekerne står med i forbindelse med betjening af landområderne. Samtidigt peger de på mulige fremtidige tendenser, som ud over filialer og bogbusser er frivilligfilialer, selvbetjening, afhentningssteder og – ikke mindst – kulturhuse.

I det følgende vil jeg først opsummere alt det positive, kommunesammenlægningerne ifølge respondenterne har medført på biblioteksområdet. Der er dog to reservationer: For det første synes der at være uklare succeskriterier, og for det andet har kommunesammenlægningerne tydeligvis medført *både* forbedringer og forringelser, i en slags dobbeltbevægelse.

Dernæst vil jeg komme ind på de 5 emner, svarene kredser mest om. De første 2 kan ses som vigtige, aktuelle problemstillinger, mange kommuner står med nu og her, nemlig (1) Yderområdernes særlige problemer og (2) Valget mellem bogbus og filial. Herefter følger 3 emner, der synes at pege på nogle mulige, fremtidige tendenser, nemlig (3) Frivilligfilialer (4) Selvbetjening og afhentningssteder og (5) Biblioteker i kulturhuse.

4.1 Positive ændringer siden kommunesammenlægningerne

Som det fremgik tydeligt i forrige kapitel, mener langt de fleste biblioteksledere, at deres biblioteksservice i landdistrikterne er blevet bedre efter kommunesammenlægningerne, ligesom størstedelen også skønner, at borgerne er tilfredse med betjeningen.

Samlede ressourcer og bedre materialetilbud til alle

Overordnet peger svarene i retning af betydelige stordriftsfordele i de nye, større kommuner. Fx skriver bibliotekslederen fra Assens Kommune, at den store organisation kan noget mere end den lille: ”Ud fra et helhedsindtryk er service blevet bedre. En stor organisation kan noget andet. Alle biblioteker får et konkret provenu heraf”. Samme tankegang finder vi i svaret fra Aabenraa Kommune: ”Vi har samlet ressourcer og fået et bedre afsæt for kompetenceudvikling. Vi har også en bibliotekspolitik at styre efter. Respondenten fra Viborg Kommune formulerer det således: ”Den ny biblioteksstruktur har frigjort ressourcer til at styrke de resterende lokalbiblioteker såvel materiale- som personalemæssigt”. I Vejle Kommune tales der om mere bæredygtige enheder i den nye storkommune: ”Vi har fået mere ”bæredygtige” enheder med længere åbningstider og et bredere materialetilbud, også et bredere materialetilbud fra bogbussen”.

Denne ’optimering’ har dog også haft sine omkostninger. Således lyder det fx fra Rebild Kommune, at man har ”brugt mange kræfter på service-

harmonisering!” (bemærk udråbstegnet). Fra Odsherred Kommune hører vi, at man har ”lagt gamle systemer sammen” og hermed opnået en bedre arbejds- og vidensdeling blandt personalet: ”Flere hoveder tænker bedre”, som det hedder. Der er også kommet ”større materialemasse”, muliggjort vha. ”kørselsvirksomhed over større område”. I Faxe Kommune er en ”større materialebestand (..) gjort tilgængelig for et større antal borgere”, hvilket har muliggjort en ”hurtigere levering af ønsket materiale til borgerne”.

Der bliver også talt om en mere jævn biblioteksservice over hele kommunen i forhold til før kommunesammenlægningerne. Et par eksempler er Bornholms Kommune, hvor der nu er ”ens standard overalt, hvor 5 kommuner tidligere havde hver sin standard. Det er en klar forbedring i landdistrikterne”; samt Nyborg Kommune, hvor lederen taler om et ”mere ensartet tilbud til alle borgere”.

Hvilke succeskriterier?

Der er dog et par men’er, eller reservationer. Det første er det spørgsmål, jeg var inde på i indledningen, nemlig: Hvori består succeskriterierne? Fx giver bibliotekslederen fra Norddjurs Kommune følgende forklaring på, hvorfor borgerne er meget tilfredse: ”Kvantitativt: Udlånstallene er steget”. På lignende vis er forklaringen fra Fanø, hvor borgerne også skønnes at være meget tilfredse, at der her er et ”meget højt serviceniveau ift. befolkningstal”.

I Sønderborg Kommune er forklaringen derimod noget mere kvalitativ orienteret: ”Borgerne giver udtryk for tilfredshed med, at bibliotekerne fortsat eksisterer (på nær to steder, der er omdannet til afhentningssted). Borgerne udtrykker stor tilfredshed med personalet - det mindre biblioteks tættere kontakt med brugerne”. Og fra Odsherred Kommune lyder forklaringen: ”Vi er jo, hele kommunen, et stort landdistriktsområde, hvor der er blevet nedlagt mange samlingssteder (fx brugser) - Folk har en positiv respekt for bare det, at vi ikke lukker - biblioteker er vigtige samlingssteder”. Tilsvarende er svaret fra Faxe Kommune: ”Bibliotekaren har et større kendskab til låneren end det kan opnås på et større bibliotek”.

Også flere af svarene på, hvorfor betjeningen er blevet bedre, afspejler en ganske forskelligartet opfattelse af, hvori en succesfuld biblioteksbetjening i landdistrikterne består. På den ene side læser man svar som: ”Det samlede udlån i de nedlagte filialområder er på samme niveau som før filialnedlæggelserne” (Silkeborg Kommune). På den anden side lyder forklaringen fra fx Fanø Kommune: ”Lille sted hvor man har tillid til hinanden. Folk siger til, hvis de er utilfredse med noget. Meget frivillig arbejdskraft”.¹¹⁵

Måske er svaret egentlig, at succesfuld biblioteksservice i landdistrikter består af begge dele, altså *både* højt udlån/højt besøgstal *og* et godt samlingssted,

---

¹¹⁵ Herudover ser man eksempler på mere eksperimenterende koncepter, hvor målet er at overraske brugerne – eller skabe behov, som brugeren slet ikke vidste, han eller hun havde – som fx det urolige bibliotek, det logiske bibliotek, det fristende bibliotek, det tankevækkende bibliotek, biblioteket som et inspirerende, forstyrrende og overraskende sted, osv. (Frederikshavns Kommunes Biblioteker 2008).

hvor folk lærer hinanden at kende og får tillid til hinanden – dvs. et arnested for det, man i forskningen har sammenfattet som social kapital.

De lidt uklare succeskriterier har muligvis noget at gøre med et mere principielt problem for folkebibliotekerne i disse år: *Hvori består bibliotekernes kerneydelser?* Skal bibliotekerne overleve på at levere underholdning – fx playstation spil? Hører kulturelle arrangementer – teater, forfatteraftener mv. – til kerneydelserne? Skal bibliotekerne have en være- og mødestedsfunktion og styrke den sociale sammenhængskraft i området, eller ligger det uden for kerneydelserne? Skal bibliotekerne udbyde undervisning – fx i pc-kurser – og dermed konkurrere med fx oplysningsforbundene? Skal biblioteket ”matche forskellige borgeres forskellige behov”, som det hedder i Politik for Frederikshavn Kommunes Biblioteker (2008)? Eller skal man alene koncentrere sig om materialeudlån?¹¹⁶

Både tilfredshed og utilfredshed – forbedring og forringelse

Det andet har at gøre med den førnævnte dobbeltbevægelse: At service er blevet bedre for nogle borgere (flertallet) men dårligere for andre (nogle få grupper af lokale borgere, hvis filialer/bogbusbetjening er blevet nedlagt). Mange svar vidnede herom. Fx forklarer respondenter fra Ærø Kommune borgernes tilfredshed/utilfredshed sådan her: ”Både-og. Folk i Søby er utilfredse med nedlæggelsen af deres filial. Andre er meget tilfredse – det siger de til os. Der er også et stort besøgstal - folk viser biblioteket frem for gæster mv. Der er dog ingen klare årsager til, at de er så glade for deres biblioteker”. I en anden mindre kommune, Favrskov Kommune, forklares en bedre service således: ”Større serviceudbud. Det kommer dog an på, hvem man spørger. Nogle i udkantsområderne er måske mindre tilfredse”.

Hør også svarene fra 3 jyske kommuner. Fra Holstebro Kommune: ”Noget er blevet bedre gennem harmonisering, andet opleves af samme årsag som en forringelse, da vi ikke har kunnet gennemføre højeste fællesnævner!”. Fra Horsens Kommune nuanceres udviklingen i service således: ”Dårligere pga. beskårne åbningstider, bedre pga. større materialeudvalg (flydende materialesamlinger) og bedre IT-faciliteter for borgerne”. Og endelig erfarer vi fra Silkeborg Kommune: ”Der hersker stadig utilfredshed i områderne med filialnedlæggelser. I øvrige områder er man tilfredse”.

4.2 Yderområdernes særlige problemer

Selvom de fleste biblioteksledere er positive, er der altså ikke tale om lutter lagkage. Svarene viser her, at tyndt befolkede yderområder har særlige problemer. Samtidig bør man også bemærke, at yderkommunerne sammen med landkommunerne er mest positive over for udviklingen efter kommunesammen-

---

¹¹⁶ Emnet har bl.a. været diskuteret i en blog oprettet af Styrelsen for Bibliotek og Medier, ”Folkebibliotekerne i videnssamfundet” (<http://bibliotekogviden.dk>), hvor et indlæg diskuterer ”Hvad er meningen med fremtidens bibliotek?”, mens et andet sætter spørgsmålstegn ved ’medialiserede’ biblioteker.

lægningerne, som det blev nævnt i forrige kapitel. Fx finder man følgende betretning fra Tønder Kommune:

”Implementering af en stor besparelse (”rationalisering”) i forbindelse med kommunalreformen (2007) skete i første omgang med fastholdelse af uændret biblioteksstruktur (1 udlånssted i hver af de 6 gamle kommuner), men med stor reduktion af åbningstiden og andre besparelser, der som konsekvens bl.a. havde en udlånsfald på 10 %. I 2008 fik biblioteksvæsenet en tillægsbevilling til genopretning, men glæden varede kun kort. En ny besparelse i 2009 bliver udmøntet ved nedlæggelse af filialbibliotekerne i Bredebro og Højer. Der er tale om en ren besparelse, ikke en omstrukturering, så de tilbageværende udlånssteder får bedre vilkår. Landdistriktsbetjeningen spiller en ikke ubetydelig rolle i Tønder Kommune, der i geografisk henseende er Danmarks fjerdestørste”.

En yderligere nuancering fra Tønder finder vi i følgende svar:

”Udgiften pr. indbygger til biblioteksvæsenet ligger lavt i Tønder ift. landsgennemsnittet. Når dertil kommer, at kommunen er landets fjerdestørste med landets næstlaveste befolkningstæthed, siger det sig selv, at det er en stor udfordring at etablere en god og tæt biblioteksbetjening, der også tager hensyn til de mindst mobile borgere. Den kollektive trafik er ikke blevet forbedret som følge af kommunalreformen. Det korte svar på spørgsmålet er derfor: Et godt bibliotekstilbud kræver et stort befolkningsunderlag i nærområdet. Det eksisterer ikke i Tønder kommune. Landdistrikterne burde betjenes med et mobilt tilbud eller selvbetjente filialer (Gjern-modellen). Men etablering og drift ligger ikke inden for de økonomiske vilkår, der p.t. stilles til rådighed for biblioteksformål i kommunen”.

En lignende problematik hører vi om i et svar fra Ringkøbing-Skjern Kommune: ”Geografien i Ringkøbing-Skjern Kommune er stor. Danmarks største areal. Det stiller store udfordringer til at nå alle borgere inden for en rimelig afstand af bopæl. Samtidig er bogbusbetjeningen fint dækkende, men holdetiden er i kraft af mange stoppesteder ikke lang”.

I Rebild Kommune får vi følgende stemningsrapport: ”Svært at få tingene til at hænge sammen i en kommune uden hovedby (det ville være billigere bare at samle det hele et sted). Økonomien er stram, og vi ligger i bund hvad angår biblioteksudgifter pr. borger. Et nyt bibliotek til 43 mio. i Støvring ved siden af et kulturhus er udskudt pga. dårlig økonomi. Det er svært at nå helt ud”. Lidt på samme måde berettes det fra Sønderborg Kommune, at ”en politisk beslutning om decentralisering (1 hovedbibliotek og 8 lokalbiblioteker) [ikke er] fulgt op af en økonomisk bevilling, der tilgodeser tilstrækkelig åbningstid med bemanding”. Og fra Hedensted Kommune kommer følgende, meget typiske udtalelse: ”Det kræver mange ressourcer at opretholde service. Vi bliver nødt til at finde andre (besparende) måder at opretholde service på, bl.a. selvbetjening”.

Der er også eksempler på problemer med at få biblioteksbudgettet til at hænge sammen uden for Jylland. Således lyder det fra Kalundborg Kommune: ”Vi har

ikke personale nok til at dække alle åbningstider. Vi er kede af, at der er et stort område, der ikke har oplandsbetjening (Svebølle) - her kunne en bogbus gøre meget. Ressourcerne er meget ulige fordelt i kommunen – nogle har lille, nogle stor afstand til bibliotek”. Og fra Odsherred Kommune hører vi: ”Vi er jo, hele kommunen, et stort landdistriktsområde, hvor der er blevet nedlagt mange samlingssteder (fx brugser) - Folk har en positiv respekt for bare det, at vi ikke lukker - biblioteker er vigtige samlingssteder”.

Et kapitel for sig er beretningerne fra småøerne, der tydeligvis har svært ved at være evigt ’omstillingsparate’ og i det hele taget konkurrere med de store bibliotekers vældige serviceudbud. Et interessant svar fra Samsø er: ”Vi var små tidligere, nu (efter kommunesammenlægningerne) er vi endnu mindre. Vi ligner mere en mindre filial. Man kan godt tabe pusten og føle sig lidt fortabt, når man ikke kan deltage i alle de nye tiltag, som foregår andre steder. Men det er umuligt for os. Så længe borgerne ikke forventer mere, er det ok”.

Endelig røber et svar fra Aabenraa Kommune både en bevidsthed om problemerne og om de fremtidige muligheder: ”Vi [har ikke] mange ressourcer, hverken åbningstidsmæssige eller personalemæssigt. Men vi kan samtidig blive skarpere til at arbejde målrettet og gøre klare prioriteringer i forhold til indsatsområder og gå offensivt ind i dem”.

I øvrigt erfarede jeg også i telefoninterviewene, at mange større besparelser på biblioteksområdet er ved at blive gennemført, eller er på vej, og ikke kun i udkantkommunerne.

4.3 Er bogbusser bedre end filialer?

I gennemgangen af debatten om biblioteksmodellerne var jeg inde på, at filialerne i løbet af de sidste 7-8 år har mistet en del prestige. Samtidig er bogbusser blevet fremført som et realistisk alternativ til biblioteksbetjening i landdistrikterne. Hvad siger respondenterne egentlig herom?

Filialerne er ikke uerstattelige

Nogle svar tydede på, at det rent faktisk er muligt at nedlægge filialer uden de store protester. Folk vænner sig til det. Det samme gælder reduktion af filialernes åbningstid. Således berettes der fx fra Sorø Kommune, at ”nogen har været lidt fornærmede over indskrænket åbningstid, men de er kommet tilbage igen”. Og fra Silkeborg Kommune skriver respondenterne, at ”det samlede udlån i de nedlagte filialområder er på samme niveau som før filialnedlæggelserne”.

Vellykkede eksempler på erstatning med bogbusservice

Flere kommuner forklarede en serviceforbedring med en bedre bogbusbetjening. Fx hører vi fra Odder Kommune, der har erstattet filialservice med en bogen-kommer ordning, at ”vores brugere kunne ikke nøjes med det lille udvalg i filialerne. De vil have hele samlingen”. Fra Skive Kommune berettes der om, at ”en ny bogbus nr. 2 har erstattet 11 filialer ud fra synspunkter som f.eks.

højere kvalitet, øget effektivitet, bedre geografisk balance i biblioteksbetjeningen i den nye kommune". Det har ifølge bibliotekslederen ført til en bedre service i form af et "bredt og aktuelt materialesortiment i bogbussen, faguddannet og professionelt personale [og en] relativt hurtig ekspedition". Og i Odsherred Kommune er der blevet en bedre service, fordi der er "kørselsvirksomhed over større område, inkl. e-materialer".

Fra Esbjerg Kommune hører vi om "bedre bogbusbetjening i hele den nye kommune", og service vurderes her som bedre, "fordi der kommer bogbusser til de små byer, der ellers havde mistet deres filialer!" På lignende vis forklarer chefen fra Vejen Kommune den bedre service: "Fordi de [brugerne] pludselig har fået mere biblioteksservice i form af bogbussen". Som svar på, om man har eksempler på særligt vellykkede tiltag, lyder det fra samme respondent: "Ja, bogbussen! (..) Med bogbussen (en 1-mands betjent minibuss) kan vi komme ud i de små landsbyer. Det er en klar serviceudvidelse".

Ulemper ved bogbusbetjening

Flere kommuner nævner dog også ulemper ved bogbusser. Et generelt problem er her at ramme borgerne tidsmæssigt. Bibliotekslederen fra Randers Kommune formulerer det sådan: "[Det er] svært tidsmæssigt at ramme borgerne. Vi konkurrerer med mange om folks tid, fx pendling, fritidsaktiviteter". Et svar fra Vejle Kommune lyder: "Det er desværre ikke muligt for bogbussen at nå alle områder på det ideelle tidspunkt på dagen (sen eftermiddag/aften)". Et andet problem er bogbussens korte holdetid, som påpeget af lederen fra Holstebro Kommune. Et tredje problem er, når holdepladserne bliver reduceret. Således hører vi fra Nordfyns Kommune: "Det føles som et stort tab i én af de gamle kommuner, da biblioteksbussens holdepladser blev reduceret i forbindelse med sammenlægningen og sidenhen nedlagt grundet manglende lånerinteresse. De to øvrige gamle kommuner i sammenlægningen mærker ingen forskel, men har i mange år vænnet sig til at bruge biblioteket i hovedbyen".

Svaret fra Frederikshavn Kommune sætter også spørgsmålstegn ved, om bogbusbetjening er en bedre løsningsmodel end filialerne: "Det største problem ved bogbusbetjening er så absolut det, at den kun kan være et sted ad gangen - en sidst på dagen holdetid er bedre end først på eftermiddagen. Filialerne fungerer godt - og er ikke ramt af lukninger, indskrænkninger".

4.4 Frivilligfilialer

Som nævnt i indledningen har vi i Danmark rige traditioner for folkelige bevægelser og frivilligt arbejde. Det gælder i særdeleshed på landet, hvor andels- og højskolebevægelser har domineret. Også i dag udgør frivillige ildsjæle i foreningslivet en vigtig socioøkonomisk faktor – de tilvejebringer fælles goder – fx mindre kriminalitet, gode opvækstbetingelser for vore børn, tillid og samarbejdsnormer. Tænk bare på en fodboldtræner, en håndværker, der bidrager til at bygge et lokalt kulturhus, eller en spejderleder, der bruger det meste af sin fritid, inklusive ferier, på at lære børnene en masse nyttige ting.

På et tidligt tidspunkt er der imidlertid sket en professionalisering inden for det danske biblioteksvæsen, til forskel fra lande som USA og Holland, hvor frivillige i stort omfang bliver inddraget i biblioteksbetjeningen. Kunne de danske biblioteker blive bedre til at udnytte den frivillige arbejdskraft?¹¹⁷

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at der er et udbredt samarbejde med andre offentlige institutioner som børnehaver, skoler og ansatte inden for kommunen. Den viser dog også, at der mange steder er et velfungerende samarbejde med det lokale foreningsliv, ligesom der også er flere eksempler på lukkede filialer, der er blevet videreført som frivilligfilialer. Fx er svaret fra Sorø Kommune på spørgsmålet, om de samarbejder med andre om biblioteksopgaven: "Foreninger (foreningen Norden). Vi er et af de steder, hvor man kan gøre en forskel i form af at helhedstænke kommunen (masser af netværk/forbindelser)". Tilsvarende lyder et meget typisk svar fra Ikast-Brande Kommune: "Ja: med frivillige og Nørre-Snede Kultur- og Biblioteksforening omkring betjeningen samt kulturtilbud på filialen i Nørre-Snede".¹¹⁸

Man udnytter så at sige en social kapital disse steder – nemlig den ressource, der ligger i netværk; i det at folk kender hinanden, samarbejder og hjælper hinanden. Fx hører man fra Læsø Kommune, at det er et "lille sted, hvor man har tillid til hinanden. Folk siger til, hvis de er utilfredse med noget. Meget frivillig arbejdskraft". I Nordfyns Kommune er det pensionister, der bliver mobiliseret: "*Ældre hjælper Ældre* kører ud med materialer til *Biblioteket Kommer lånerne*". En lignende ordning har man i Odder Kommune: "Vores BK kører på frivillige "bogvenner". Dvs. sårbar ordning. Men den er det ikke pt." Bemærk i øvrigt, at flere respondenter talte om, at betjening baseret på frivillige er sårbar, fordi entusiasmen har en tendens til hurtigt at brænde ud, og fordi det er svært at få yngre frivillige.

Trods denne risiko har flere kommuner kastet sig ud i forsøg med frivilligfilialer – og vel også ud fra en simpel devise om, at der her kun er alt at vinde, og intet at tabe. Tager vi igen eksemplet med filialen i Nørre-Snede, kan bibliotekslederen fra Ikast-Brande Kommune berette, at "betjeningen vha. frivillige på filialen i Nørre-Snede har efter knapt et års forsøg vist sig at være en succes". I Svendborg Kommune har man et "begyndende samarbejde om frivillige

---

¹¹⁷ Litteratur om samarbejde med frivillige, se <http://bs.dk/publikationer/andre/lektiecafeer/index.htm>.

¹¹⁸ I sin kommentar til en tidligere version af rapporten skriver biblioteksleder for Ikast-Brande Bibliotek, Martin Lundsgaard-Leth: "Samarbejdet med de frivillige er nu permanent, og der står folk på venteliste til at træde ind i rollen som frivillig". I et referat af et møde 27. maj 2009 i Kultur- og Fritidsudvalget i Ikast-Brande Kommune fremgår det, at det blev besluttet at gøre ordningen permanent pga. stor tilfredshed blandt brugerne: "Parterne er enige om, at udvidelsen af åbningstiden 3 timer om torsdagen i Nørre-Snede fortsat er påskønnet af borgerne. De frivillige oplever derfor opgaven som meningsfuldt og berigende. På lignende vis giver de biblioteksmedarbejdere, der især har kontakt med de frivillige, udtryk for, at samarbejdet er velfungerende og til gavn for bibliotekets brugere". Martin Lundsgaard-Leth har udtalt om ordningen: "Den typiske frygt fra fagfolkernes side om, at man solgte ud af professionalismen, har ikke holdt. Men her har vi lavet en fornuftig grænseftale om, hvad de frivillige må og ikke må" (*Danske Kommuner*, 2009, nr. 13, s. 39).

borgeres ønske om at benytte en filial uden for åbningstiden – frivilligfilialer”. Og i Ikast-Brande Kommune er der ”åbnet for betjening vha. frivillige på én filial og etableret kombi-ordning på tre filialer”. Fra Vordingborg Kommune hører vi om et ”bogdepot/borgerdrevet bibliotek i Borse (af 2 frivillige pensionister)”, i Vesthimmerland Kommune er der ”tre filialer [som] er nedlagt og samarbejde med fire [frivillige] bogcaféer er etableret i stedet”. Endelig meldes der fra Mariagerfjord Kommune om succes med frivilligfilialer.

Det bedste indblik i frivilligfilialer får vi i dette svar fra bibliotekslederen fra Morsø Kommune:

”Mors har 5 private bogsamlinger, alle opstået efter nedlægnning af folkebiblioteksfilialer. Bogsamlingen består alle 5 steder af de materialer, som folkebiblioteket ikke længere havde brug for efter nedlæggelsen af filialerne og varetages af borgerforeninger, private, pensionerede skolebibliotekarere mv. Bogsamlingerne fungerer næsten som filialer. Folkebiblioteket udlåner blot materialerne til et lånerkort mærket ”xxbys Bogsamling”. Nogle af bogsamlingerne har været gode til at søge midler hjem til indkøb af nye bøger, andre klarer sig med den gamle materialesamling og benytter sig af at låne hos folkebiblioteket”.

4.5 Selvbetjente/åbne biblioteker og afhentningssteder

Det frivillige arbejde bliver til tider også søgt kombineret med andre – i forhold til filialer og bogbusser – mindre ressourcekrævende modeller som biblioteker, der er helt selvbetjente (selvbetjeningsbiblioteker) og selvbetjente uden for normale åbningstid (åbne biblioteker), samt afhentningssteder. Nogle steder har borgerne simpelthen efterspurgt selvbetjening for at få lånetiden udvidet, som det berettes fra Randers Kommune. I Sønderborg Kommune skal ”5 lokalbiblioteker have selvbetjeningsløsning uden for bemandet åbningstid”. Og fra Silkeborg Kommune hører vi om vellykkede tiltag i form af ”fokusgrupper i forbindelse med selvbetjeningsbiblioteker”.

Som det også fremgår af det kvantitative materiale, er der ikke så stort fokus på afhentningssteder og depoter. Dog hører vi om dette ambitiøse projekt i Herning Kommune:

”Vores biblioteksservice er meget målrettet. På 15 udvalgte destinationer i landdistrikterne kan borgerne få leveret biblioteksmaterialer til afhentning. Materialerne leveres hver 14. dag. Destinationerne er udvalgt efter, hvor langt der er til det nærmeste fysiske bibliotek. Dette er et nyt tiltag [og] er mig bekendt ikke tidligere afprøvet i Danmark. Tilbuddet afløste 2 bogbusser, som kørte i en del af området, men ved kommunesammenlægningen i 2007 skulle biblioteksstrukturen harmoniseres, og byrådet valgte en struktur bestående af up-to-date og tidssvarende fysiske lokalbiblioteker centralt placeret i kommunen kombineret med en udbringningsordning i landdistrikterne. De fysiske biblioteker fik udvidet åbningstiderne i weekenden, således at de travle familier har mulighed for at bruge dem, og i hverdagen kan anvendes udbringningsord-

ningen: Biblioteket Kommer. Nye tiltag skal ofte løbes i gang og således også Biblioteker Kommer. En målrettet PR kampagne i efteråret gav gode resultater”.

4.6 Biblioteker i kulturhuse

Endelig røbede svarene, at der er mange, gode erfaringer med filialer beliggende i kulturhuse/idrætscentre. Nogle steder er der blot tale om lokalfællesskab som i Billund Kommune (”Lokalfællesskab med idrætscentre”) eller Vejen Kommune (bygningfællesskab med to idrætscentre i afdelingsbibliotekerne Holsted og Rødding). Mange andre steder er biblioteket dog også økonomisk, organisatorisk og personalemæssigt engageret i fælleshuse som kulturhuse, multihuse og idrætscentre, hvilket medfører endnu mere forpligtigende samarbejde og lokal, social kapital af den brobyggende type, i en god cirkel.¹¹⁹

Et typisk svar på spørgsmålet om eksempler på vellykkede tiltag finder vi fra Favrskov Kommune: ”Brugerinddragelse (kulturhuse): Absolut positivt, ingen samarbejdsproblemer (tværtimod)”. ”Meget velfungerende samarbejde i kulturhuset/biblioteket i Asnæs”, skriver bibliotekslederen fra Odsherred Kommune og skriver desuden i sit svar om vellykkede tiltag: ”Kultursamarbejder: Kulturhuset/biblioteket Nykøbing Sjælland med Musikstedet & Aktivitetscentret (for ældre)”, mens der fra Hedensted Kommune berettes om en ”filial bygget sammen med gymnasium, folkeskole og idrætscenter samt integreret bibliotek med ny overbygningsskole i et idrætscenter”.

Endvidere hører vi fra Silkeborg Kommune: ”1 lokalbibliotek med selvbetjening ligger i et kultur- og idrætscenter (i Gjern). 1 integreret folke- og skolebibliotek ligger i et nybygget kulturhus (i Kjellerup), og endelig har vi et tredje lokalbibliotek med selvbetjening samt 24 timers personalebetjent åbningstid, beliggende helt for sig selv”. I Varde Kommune er der kulturhuse i Nr. Nebel og Ølgod, mens der i Mariagerfjord Kommune er et ”velfungerende samarbejde med lokale foreninger i 2 kulturhuse (Arden, Hadsund). Begge steder er [bibliotekets] afdelingsleder stærkt involveret i husets aktiviteter”. I Brønderslev og Sønderborg kommune finder vi biblioteker i kulturhuse, mens man i Vejle Kommune har filialer, der ”fungerer som kultur- og borgerhus med mødefaciliteter til lån/leje og arrangementer”.

Som det fremgår, finder vi mange eksempler på vellykkede kulturhusbiblioteker, hvilket kunne være et argument for at benytte denne model noget

---

¹¹⁹ I bloggen ”Folkebibliotekerne i videnssamfundet” (<http://bibliotekogviden.dk>) argumenterer professor John Andersen, RUC, for biblioteker som integrerede i lokalsamfundscentre netop ud fra en social kapital tankegang: ”Konceptet om bibliotekerne som medborgercentre, der også har aktiviteter i forhold til f.eks. kommuners frivilligheds politik, sundhedsfremme (som efter kommunalreformen er blevet et vigtigere område), ungerådgivning og integration kan afhængig af de lokale forhold naturligvis antage forskellige former. Konceptet er vigtigt at få bredt ud fordi det kan være en god platform for både styrkelse af det civile samfund og fornyelse af offentlige funktioner, idet biblioteket har en særlig historisk betinget status som ”frirum”, der er velegnet som udviklingsplatform. Det er en investering i samfundets sociale kapital”.

mere i fremtiden, evt. kombineret med åben bibliotek og/eller selvbetjente biblioteker koncepterne. Det fremgår nemlig af mange af disse udtalelser, at kulturhus-modellen fører til et sammenfald af lokalområdets og kommunens behov og interesser (jf. tabel 1). Biblioteket bliver nemlig blot en del af en større 'tilbudspakke' for en meget stor gruppe af borgerne – og på den måde forenes private og kollektive goder i et plussumspil. Dette røber sig nok mest tydeligt i et svar fra bibliotekslederen fra Assens Kommune: "Årup bibliotek i kulturhus: Meget, meget vellykket! Et kulturelt fyrtårn i kommunen, der rækker ud over lokalområdet – til stor glæde for borgerne".

Alt andet lige er det dog vigtigt, at kulturhusene – og bibliotekerne i dem – 'skræddersys' de enkelte lokalsamfund og deres særlige behov. Prestigeprojekter som det nye hovedbibliotek på Århus havn eller udbygningen af stadsbiblioteket i Malmø med international forfatterscene, debatforum, internetcafé mv. er at skyde over målet.¹²⁰

4.7 Servicemodeller for biblioteksservice i landdistrikterne: Fordele og ulemper

Til sidst vil jeg på baggrund af det foregående forsøge at sammenfatte de enkelte modellers fordele og ulemper. Tabel 4 viser, at der er fordele og ulemper ved alle modeller.

Den store fordel ved de forskellige typer af filialer er, at de fungerer som lokale mødesteder med tæt kontakt mellem brugere og personale. Den store ulempe er, at de er dyre i forhold til antal udlån. Bogbusser har den fordel, at de kommer ud til enhver afkrog i kommunen og leverer effektiv og fleksibel betjening. Ulemperne er imidlertid de korte holdetider, samt at mange folk er på arbejde eller i skole i det tidsrum, bussen er på holdepladsen. Der er mange fordele forbundet med filialer i kulturhuse, herunder stordriftsfordele, samt at de er placeret der, hvor folk færdes. Den største ulempe er, at det naturligvis er meget dyrt at etablere kulturhuse. Endelig har afhentningssteder/depoter den fordel, at de muliggør meget fleksibel betjening, men de giver overhovedet ikke brugerne en 'biblioteksoplevelse', forstået som den oplevelse, det er, at gå rundt og 'græsse' mellem et stort udvalg af bøger og multimedier.

---

¹²⁰ Niegaard 2009b.

Tabel 4. Modeller for biblioteksservice i landdistrikter: Fordele og ulemper.

Hoved-model	Sub-model	FORDELE	ULEMPER
<ul style="list-style-type: none"> • Filial 			
	Fuldt bemandet filial	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalt mødested • Let adgang for børn og ældre • Lokalt ejerskab • Et lokalt fyrtårn (prestige) • Brugere har et godt kendskab til personalet 	<ul style="list-style-type: none"> • Dyrt ift. antal udlån • Ofte utidssvarende materialesamling • Ofte lavt udlån
	Selvbetjent filial	<ul style="list-style-type: none"> • Brugere kan gå på biblioteket, når de har tid og lyst • Let adgang for børn og ældre • Højt udlån 	<ul style="list-style-type: none"> • Mangel på kvalificeret bibliotekarrådgivning • Fungerer ofte ikke som mødested
	Åbent bibliotek	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalt mødested • Brugere kan gå på biblioteket, når de har tid og lyst • Lokalt ejerskab • Et lokalt fyrtårn (prestige) • Let adgang for børn og ældre • Højt udlån • Brugere har et godt kendskab til personalet 	<ul style="list-style-type: none"> • Mangel på kvalificeret bibliotekarrådgivning uden for alm. åbningstid • Ofte utidssvarende materialesamling
	Filial med ekstra borgerservice	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalt mødested • Kan dække flere behov hos brugerne • Let adgang for børn og ældre • Lokalt ejerskab • Et lokalt fyrtårn (prestige) 	<ul style="list-style-type: none"> • Dyrt ift. antal udlån • Ofte utidssvarende materialesamling • Ofte lavt udlån • Mangel på kvalificeret personale, som kan varetage begge funktioner
	Frivillig-filialer	<ul style="list-style-type: none"> • Billige i drift • Lokalt ejerskab • Let adgang for børn og ældre • Brugere har et godt kendskab til de frivillige, der driver filialerne 	<ul style="list-style-type: none"> • Mangel på kvalificeret bibliotekarrådgivning • Fungerer ofte ikke som mødested • Entusiasmen blandt de frivillige kan let forsvinde
<ul style="list-style-type: none"> • Fællesbibliotek 			
	Kun bygningsfællesskab	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalt mødested • Lav husleje • Let adgang for børn og ældre • Lokalt ejerskab • Et lokalt fyrtårn (prestige) • Brugere har et godt kendskab til personalet 	<ul style="list-style-type: none"> • Konflikter mellem skole- og folkebibliotekarere • Ingen synergieffekter • Folkebiblioteket mister sin klare profil, også bygningsmæssigt

Kombi-biblioteker	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalt mødested • Stordriftsfordele • Let adgang for børn og ældre • Lokalt ejerskab • Mulighed for bedre udnyttelse af bibliotekspersonale • Bedre lokal biblioteksservice 	<ul style="list-style-type: none"> • Konflikter mellem skole- og folkebibliotekarer • Folkebiblioteket mister sin klare profil, også bygningsmæssigt
• Kulturhus		
Kun bygningsfællesskab	<ul style="list-style-type: none"> • Biblioteket er der, hvor folk kommer • Let adgang for børn og ældre • Stordriftsfordele • Lokalt ejerskab • Mulighed for bedre udnyttelse af kulturhuspersonale • Bedre lokal biblioteksservice • En del af et lokalt og (måske også) kommunalt fyrtårn for kulturtilbud • Biblioteket bliver mere bæredygtigt (risikerer ikke så let lukning) 	<ul style="list-style-type: none"> • Meget dyrt at investere i et kulturhus • Risikerer at blive en 'ventesal' • Intet samarbejde med øvrige institutioner i huset • Måske kan nogle borgere ikke finde biblioteket
Fuldt integrerede	<ul style="list-style-type: none"> • Biblioteket er der, hvor folk kommer • Let adgang for børn og ældre • Stordriftsfordele • Lokalt ejerskab • Mulighed for bedre udnyttelse af kulturhuspersonale • Bedre lokal biblioteksservice • En del af et lokalt og (måske også) kommunalt fyrtårn for kulturtilbud • Biblioteket bliver mere bæredygtigt (risikerer ikke så let lukning) 	<ul style="list-style-type: none"> • Meget dyrt at investere i et kulturhus • Risikerer at blive en 'ventesal' • Risiko for samarbejdsproblemer med øvrige interessenter i kulturhuset • Måske kan nogle borgere ikke finde biblioteket
• Bogbus		
Alm. bogbus	<ul style="list-style-type: none"> • Billig ift. antal udlån • Let adgang for børn og ældre • Højt udlån • Tidssvarende materialesamling, der nøjagtigt matcher brugernes behov • Dækning af alle landområder 	<ul style="list-style-type: none"> • Korte holdetider • Borgerne er på arbejde/i skole, når bussen holder der • Fungerer ikke altid som et lokalt mødested

Containerbus	<ul style="list-style-type: none"> • Billig ift. antal udlån • Let adgang for børn og ældre • Højt udlån • Tidssvarende materialesamling, der nøjagtigt matcher brugernes behov • Herudover også møde- og værestedsfunktioner • Dækning af alle landområder • Effektiv betjening af udvalgte grupper (fx børn) 	<ul style="list-style-type: none"> • Korte holdetider • Borgerne er på arbejde/i skole, når bussen holder der
Bogen-kommer	<ul style="list-style-type: none"> • Meget fleksibel betjening, især til glæde for pensionister og børneinstitutioner • Tidssvarende materialesamling • Dækning af alle landområder 	<ul style="list-style-type: none"> • Risiko for, at folk glemmer, at denne ordning eksisterer • Brugere får ikke en 'biblioteksoplevelse' • Fungerer ikke som mødested
<ul style="list-style-type: none"> • Afhentningssteder/Depoter 		
I butikker	<ul style="list-style-type: none"> • Let at låne og aflevere materiale • Let adgang for børn og ældre • Dækning af alle landområder 	<ul style="list-style-type: none"> • Risiko for, at folk glemmer, at denne ordning eksisterer • Brugere får ikke en 'biblioteksoplevelse' • Fungerer ikke som mødested
I institutioner	<ul style="list-style-type: none"> • Let at låne og aflevere materiale • Let adgang for børn og ældre • Dækning af alle landområder • Effektiv betjening af udvalgte grupper (fx børnehaver og plejehjem) 	<ul style="list-style-type: none"> • Risiko for, at folk glemmer, at denne ordning eksisterer • Brugere får ikke en 'biblioteksoplevelse' • Fungerer ikke som mødested

Bemærk, at listen til dels er en subjektiv vurdering fra min side på baggrund af litteraturgennemgangen og spørgeskemaundersøgelsen. Derfor er den naturligvis hverken udtømmende eller 100 % 'korrekt'.

Det siger ligeledes sig selv, at man aldrig kan få 'alle fordele', ligesom hver kommune har sine specielle forhold, der gør, at den ene model er at foretrække frem for de andre. Min påstand er dog, at dette ikke gør det mindre påkrævet at diskutere og argumentere, herunder forholde sig kritisk til den model, man anvender.

5 Konklusion

Folkebibliotekerne bliver af mange anset for at være kulturbærende institutioner i Danmark. Rent faktisk har vi i Danmark en stolt bibliotekstradition, der rækker langt tilbage i tid, og som knytter sig tæt til folkeoplysning og civilsamfund. Udover folkeoplysning har bibliotekerne frem til i dag været centrale mødesteder for folk fra alle samfundslag. De har som sådan på fornem vis levet op til missionen om at fremme folkeoplysningen. Og de har i særdeleshed formålet at leve op til det udvidede formål, der beskrives i den nye bibliotekslovs § 1, nemlig ”at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet”.

Bibliotekerne er dog blevet mindre tilgængelige, ikke mindst ude på landet. I perioden 1988-2008 er antallet af filialer blevet mere end halveret – fra 788 til 380 – ligesom der er blevet 35 færre bogbusser. Fra 2007 til 2008 blev der nedlagt hele 28 filialer. Og ikke nok med det: Alt i sol og måne tyder på flere nedlæggelser i de kommende år, ikke mindst filialnedlæggelser. Det er ikke overraskende befolkningen i udkantsområderne, der især har oplevet en serviceforringelse, mens der flere steder oprustes på landets hovedbiblioteker i de større byer.

Spørgsmålet om, hvilken fremtidig servicemodel man skal bruge i landområderne, er primært blevet diskuteret i bibliotekernes egne tidsskrifter. Op til kommunalvalget november 2009 har vi dog også været vidner til regionale og landsdækkende biblioteksdebatter, typisk relateret til nedlægning af filialer.

Der har dog været en lidt uheldig tendens til, at alle forsvarer deres egne servicemodeller – det være sig bogbusser, filialer, kombi-biblioteker eller andet. Det har ført til det, jeg benævnte en ’diskursiv kamp’. Det har muligvis været en af årsagerne til, at spørgsmålet om biblioteksservice i landdistrikterne ikke er blevet undersøgt og diskuteret på en systematisk måde i et helhedsperspektiv. Dette indbefatter basale spørgsmål som: Hvor udbredte er de enkelte modeller? Hvordan fungerer de i praksis? Samt hvilke fordele og ulemper rummer de?

Med henblik på at tilvejebringe et bedre grundlag for debatter og politiske beslutninger blev formålet med nærværende undersøgelse derfor at *kortlægge modeller for biblioteksservice i landdistrikterne*.

Jeg forsøgte at kortlægge denne service ved at besvare to delspørgsmål: (1) Hvilke erfaringer har man med biblioteksservice i de danske landdistrikter? samt (2) Hvilken nutidig udbredelse har de enkelte servicemodeller, og hvordan fungerer de i praksis?

Kapitel 2 bestod i et litteraturstudie, der forsøgte at belyse delspørgsmål 1, dvs. erfaringer med biblioteksbetjening på landet. Den anden undersøgelse bestod af en spørgeskemaundersøgelse med deltagelse af 62 biblioteksledere i landets yder-, land- og mellemkommuner og havde til hensigt at svare på delspørgsmål

2, dvs. hvilken udbredelse, de enkelte modeller har i dag, samt hvordan de fungerer i praksis. Først blev spørgeskemaundersøgelsens resultater gennemgået (kapitel 3). Herefter blev svarene nærmere belyst og diskuteret (kapitel 4).

Overordnet viste litteraturstudiet, at debatten gennem de sidste 8-10 år har ført til mindre goodwill over for de små filialer. Tendensen ses ikke mindst efter kommunalreformen. Hvor tilhængerne af små filialer har slået på de lokale behov for møde- og væresteder, let tilgængelighed og lange åbningstider, har tilhængerne af bogbusdrift betonet hele kommunens behov for effektiv og billig betjening af landområderne, moderne materialesamlinger og styrkelse af hovedbiblioteket. Der synes dog stadig ikke at være fuldkommen enighed om, at busdrift er den naturlige afløser for de mange filialer, der efterhånden er blevet lukket. For nyligt er afhentningssteder i lokale brugser også blevet fremsat som en realistisk afløser for filialerne. Der findes dog også stadigvæk fortalere for filialerne, omend i revideret form – fx som integrerede i kulturhuse, selvbetjente filialer, kombinerede biblioteker/borgerservice, kombibiblioteker mm.

Kapitel 3 bestod i en gennemgang af resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen. Hensigten var rent deskriptivt at belyse, hvilken nutidig udbredelse de enkelte servicemodeller har, samt hvordan de fungerer i praksis. Det indbefattede også, hvilke fordele og ulemper de enkelte modeller rummer, samt hvor vellykket bibliotekslederne vurderer, betjeningen er. Målgruppen var bibliotekslederne i 63 yder-, land- og mellemkommuner. 62 af disse deltog, således at svarprocenten kom op på 98.

Det viste sig, at 90 % af kommunerne betjener landdistrikter vha. filialer. På disse filialer er der et stort servicetilbud ud over materialeudlån som fx kulturelle arrangementer og møde- og værestedsfunktioner. Betjeningen understøttes af et udbredt samarbejde med lokale foreninger, skoler/skolebiblioteker, borgerservice samt øvrige institutioner som Post Danmark, turistinformation, kulturhuse og daginstitutioner. Der var også 40 % af kommunerne, som benyttede bogbusservice, fortrinsvis yder- og landkommuner. Her var der lidt samarbejde med offentlige institutioner som børnehaver, skoler og kommune. Afhentningssteder er derimod ikke en udbredt model.

Adspurgt om eksempler på særligt vellykkede samarbejder, svarede knap 20 % af bibliotekslederne, at de ikke havde nogen eksempler. Herudover blev der svaret samarbejde med offentlige institutioner, kulturelle arrangementer og bogen kommer/book en bogbus.

Spørgsmålene om, hvordan bibliotekslederne vurderer kommunens bibliotekservice i landdistrikterne, gav talrige og – ofte også – meget nuancerede svar, hvilket nødvendiggjorde et uddybende kapitel (kapitel 4). Lidt over 40 % vurderede, at den er blevet bedre, lidt over 15 % at den er blevet dårligere, mens resten vurderede, at deres biblioteksservice i landområderne er uændret. Den gode udvikling blev forklaret med større materialeudvalg, stordriftsfordele, forbedret adgang til materiale, mere ensartet betjening, udvidet åbningstid og ny bogbusservice; den dårlige udvikling med reducerede åbningstider og ned-

læggelse af filialer. Endnu et åbent spørgsmål, hvor bibliotekslederne blev bedt om at vurdere borgernes tilfredshed med biblioteksservicen i landdistrikterne gav et endnu mere positivt billede: lidt over 90 % svarede tilfredse. Af de resterende mente de 8 % utilfredse, mens kun 2 % vurderede, at borgerne er meget utilfredse. De 3 hyppigste forklaringer på, at borgerne er tilfredse, blev angivet som bedre materialesamling, at borgerne føler, de ikke har mistet noget, samt at der er et godt personale. Utilfredshed blev typisk forklaret med filiallukninger. Det fremgår dog tydeligt, at de fleste biblioteksledere mener, deres service *både* er blevet bedre (nemlig for de mange) *og* samtidig også dårligere (nemlig for de få grupper, der fik en bedre betjening før kommunesammenlægningen).

Hvad endelig angår de største ulemper ved biblioteksservice i landdistrikterne, angav 30 % af svarene manglende ressourcer, mens 20 % pegede på, at det er svært at dække hele området. Herudover blev for korte åbningstider og ulemper ved bogbusser også nævnt.

En nærmere analyse af svarene i kapitel 4 viser, at – ud over filialer og bogbusser – er nogle spændende, fremtidige perspektiver for biblioteksservice på landet frivilligfilialer, selvbetjente filialer og – ikke mindst – kulturhuse, som svarene rummer mange vellykkede eksempler på. Man kunne her evt. også forestille sig en kombination med åbent bibliotek og/eller selvbetjente biblioteker koncepterne. Den store fordel ved at integrere biblioteker i kulturhuse eller multifunktionelle centre er, at sådanne store samlingssteder forsyner et større lokalområde med offentlig service. Hermed kan sådanne biblioteker, der befinder sig i sådanne fælleshuse muligvis blive en garant for varetagelse af såvel lokalsamfundets som hele kommunens interesser: Lokalt mødested og let tilgængelighed kombineret med høje udlånstal og økonomisk rationel drift. Et gammelt ord siger, at hvor folk mødes, kommer flere folk til. Alt andet lige bør biblioteksservice vel findes der, hvor folk er i forvejen – i by såvel som på land.

6 Litteratur

Aabenraa Bibliotekerne (2008) "Samarbejde om bibliotek og borgerservice i Felsted".

Andresen, L., Kvist, U., Sewerin, L. & E. Skov (2009) Folke- og Forskningsbiblioteksstatistik 2008:
http://www.bibliotekogmedier.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/bibliotek/statistik/biblioteksstatistik/Folkebiblioteker/2008/Statistik_2008_rettetversion_aug.pdf

Arent, L. (2009) "Ny biblioteksbetjening af landsbyerne – en kort afrapportering om et vellykket forsøg".

Bjerre, S. (2009) "Brugsen er danskernes nye bibliotek". Lemvig Folkeblad 27/10 2009.

Bourdieu, P. (1985) "The social space and the genesis of groups". *Social Science Information* nr. 2, s. 195-220.

Bourdieu, P. (1989) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Routledge, London.

Boye, S. (2009) "Frivillige udvider åbningstiden". *Danske Kommuner*, 2009, nr. 13, s. 39.

Broesby-Olsen, A. (2003) "Kombi-bibliotek – sku det vær' så svært?" *Danmarks Biblioteker*, nr. 1.

Danmarks Biblioteker (1998) "Gram Bibliotek og Turistkontor". Leder, nr. 2.

Danmarks Biblioteker (2008) "Store kommuner kalder på mobil service". Leder, nr. 4.

Danmarks Biblioteker (2009) "Brugsen åbner 'Bibliotekspunkt' med Hyllinge Beboerforening". Nr. 1.

Dejgaard, N. (2009) "Social kapital og opbygning: Bibliotekets rolle". *Danmarks Biblioteker*, nr. 3.

Dyrboe, M. (2005a) "Mellem systemskiftet og 1. Verdenskrig". I: M. Dyrbye, J. Svane-Mikkelsen, L. Lørring og A. Ørom (red.) *Det stærke folkebibliotek. 100 år med Danmarks Biblioteksforening*, s. 45-83. Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole.

Dyrboe, M. (2005b) "I bredden og i dybden i 1930'erne". I: M. Dyrbye, J. Svane-Mikkelsen, L. Lørring og A. Ørom (red.) *Det stærke folkebibliotek. 100*

år med *Danmarks Biblioteksforening*, s. 113-133. Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole.

Frederikshavn Kommunes Biblioteker (2008) Politik for Frederikshavn Kommunes Biblioteker. Udfordringer og ambitioner.

Hansen, I.H. (2006) "Om Ny Randers Kommune". Kommentar. *Danmarks Biblioteker*, nr. 8.

Hansen, L. (2001) "Bibliotek tæt på borgerne".

Have, B. (2006) "Bibliotekslukninger i Nordjylland – nuancering nødvendig". Debatindlæg i *Danmarks Biblioteker*, nr. 8.

Hegedahl, P. & S.L. Rosenmeier, red. (2007) *Social kapital som teori og praksis*. Forlaget Samfundslitteratur. Narayana Press, Gylling.

Hermann, H. (2009) "Bibliotekslukninger deler vandene". *Bibliotekarforbundet* 27/10 2009.

Hoff, N.H. (2000) "Biblioteket – et aktiv for Nordborg". *Danmarks Biblioteker*, nr. 1.

Hoffgaard, L. (2009) *Vodskov Bibliotek – Det åbne bibliotek*:
http://www.aalborgbibliotekerne.dk/Det_%E5bne_bibliotek_-_Vodskov-470.aspx

Knakkegaard, L. (2009) "Egtved bibliotek i forhenværende rådhus".

Knudsen, I. & B. Krasnik (2009) "Bibliotekernes udvikling – eller afvikling?". Kristeligt Dagblad 10/1 2009, 1. sektion.

Knudsen, H.M. (2006) "Ud over "rampen" i det lokale biblioteksarbejde". *Danmarks Biblioteker* nr. 5.

Korsgaard, O. (1997) *Kampen om lyset. Dansk voksenoplysning gennem 500 år*. Gyldendal, København.

Kristoffersen, B. (2009) "Biblioteket en del af livet – hele livet". *Bibliotek og Medier* 2009, nr. 1.

Kristoffersen, B. (2008) "Borgerservice". *Danmarks Biblioteker*, nr. 4.

Kulturministeriet (2000) Bekendtgørelse om Lov om Biblioteksvirksomhed (Biblioteksloven):
<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=120665>

Larsen, M. (2009) "Selvbetjening: Et nutidigt servicekoncept". *Bibliotek og Medier* 2009, nr. 1.

Larsen, M. & K. Thomsen (2007) *Den selvbetjente Biblioteksfilial – Realisering 2006. Evaluering af et projekt på Gjern Bibliotek, et lokalbibliotek i Silkeborg Kommune*. Rapport. Silkeborg Bibliotekerne:
<http://arkiv.silkeborgbibliotekerne.dk/projekter/Selvbetjening/Rapport.pdf>

Lauridsen, J. (2009) "Bogbus med hundeparkering". *Bibliotekspressen*, nr. 15.

Lerche, A. (2006) "Spillet om filialerne". *Bibliotekspressen*, nr. 16.

Lokalavisen/Århus (2009) "Værsgo Århus: Nyt bibliotek til 1,75 mia.". 3. marts 2009.

Madsen, M.C. (2005) Det integrerede bibliotek – nye roller til skolen og biblioteket. En kagebog. Glumsø Bogtrykkeri A/S. Download:
http://www.dbf.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=Files%2FFiler%2FKagebog%2FDet_integrerede_bibliotek_-_kagebog.pdf.

Marthedal, B.D. (1999) "Randersegnens Biblioteker – Et samarbejde i samarbejdet". *Danmarks Biblioteker*, nr. 1.

MetroXpress København (2009) "Biblioteker lukker på stribe". 28. oktober 2009.

Niegaard, H. (2009a) "Struer – Lige nu!". *Danmarks Biblioteker*, nr. 6.

Niegaard, H. (2009b) "Fremtidens bibliotek i Malmø". *Danmarks Biblioteker*, nr. 6.

Niegaard, H. (2004) "Haraldslund: Et bud på storkommunernes nye filialbiblioteker". *Danmarks Biblioteker*, nr. 5.

Niegaard, H. (2004) "Silkeborg-Gjern, et bud på fremtidens biblioteksmodel". *Danmarks Biblioteker*, nr. 3.

Pihl, T. (2003) "Hellere et bæredygtigt bibliotek end mange filialer". *Danmarks Biblioteker*, nr. 5.

Pihl, T. (2003) "Det lille fællesbibliotek. Decentralt tilbud eller dræn på bibliotekets ressourcer?". *Danmarks Biblioteker*, nr. 7.

Pors, N.O. (2009) *Borgerservice og lokalbiblioteker*:
http://www.db.dk/binaries/Borgerservice%20og%20Lokalbiblioteker%20-%20Evalueringssrapport.pdf_3846.pdf

Putnam, R.D. (2000) *Bowling Alone - The Collapse and revival of American Community*. Simon & Schuster, New York.

Rosenkjær, D. (2008) ”Børnekulturen sat på hjul”. *Danmarks Biblioteker*, nr. 4.

Rosenmeier, S.L. (2009) ”Det moderne folkebibliotek som katalysator for social kapital”. *Danmarks Biblioteker*, nr. 3.

Silkeborg Bibliotekerne (2008) ”Den selvbetjente Biblioteksfilial – et projekt på Gjern Bibliotek, et lokalbibliotek i Silkeborg Kommune”. Informationsfolder:

<http://arkiv.silkeborgbibliotekerne.dk/projekter/den-selvbetjente-biblioteksfilial/Gjern-pixi.pdf>

Slechter, K. (2009) ”Biblioteker lukker og slukker”. *Newspaq* 27/10 2009.

Styrelsen for Biblioteker og Medier (2008) *Bibliotekerne efter kommunalreformen*:

http://www.kum.dk/graphics/kum/downloads/Pressemeddelelser/folkebibliotekerne_etter_kommunalreformen.pdf

Svendsen Svendsen, G.L.H. (2008) *Lokal centralisering. En model for offentlige ydelser på landet*. Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Syddansk Universitet, Esbjerg. IFUL rapport nr. 7/2008: <http://www.sdu.dk/~media/9285C2E29BFB455F921F402026FFC725.ashx>

Svendsen, G.T. & G.L.H. Svendsen (2006) *Social kapital. En introduktion*. Hans Reitzels Forlag, København.

Svendsen, G.L.H. (2004) *Samarbejde og konfrontation. Opbygning og nedbrydning af social kapital i de danske landdistrikter 1864-2003*. Ph.d.-afhandling. Syddansk Universitet, Esbjerg:

<http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/Afhandlinger-30.pdf>

Sørensen, A. (2007) ”Større kommuner giver større ambitioner. Aktuel rapport fra Gribskov!” *Danmarks Biblioteker*, nr. 6.

Sørensen, L.B. (2006) ”Mobil service som løsning – fordele og ulemper”. *Danmarks Biblioteker*, nr. 3.

Temberg, D.S. (2001) ”Holmsland Kommunes nye folkebibliotek”. *Danmarks Biblioteker*, nr. 9.

Vesters, F. (2006) ”Lokal bibliotekspolitik. DB om decentral service”. *Danmarks Biblioteker*, nr. 5.

Vodskov Bibliotek (2008) *Vodskov Bibliotek – Det åbne bibliotek*:

http://74.125.77.132/search?q=cache:diE5cxS6KCYJ:www.aalborgbibliotekerne.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx%3FFile%3D%252FFiles%252FFiler%252FDokumenterPDF%252Fevalueringssrapport_vodskov.pdf+%22Det+%C3%A5bne+bibliotek%22+Vodskov&cd=2&hl=da&ct=clnk&gl=dk

Ørom, A. (2005b) ”I bredden og i dybden i 1930’erne”. I: M. Dyrbye, J. Svane-Mikkelsen, L. Lørring og A. Ørom (red.) *Det stærke folkebibliotek. 100 år med Danmarks Biblioteksforening*, s. 9-37. Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole.

Bilag 1: Spørgeskema

1. Betjener kommunen sine landdistriktsområder biblioteksmæssigt ved hjælp af filialer?
2. Hvilke befolkningsunderlag har filialerne (angiv evt. gennemsnit)?
3. Hvor mange åbningstimer har filialerne i gennemsnit pr. uge?
4. Hvilke tilbud har filialerne udover materialeudlån?
5. Hvem samarbejder I med om filialerne?
6. Betjener kommunen sine landdistriktsområder biblioteksmæssigt ved hjælp af bogbus?
7. Hvilke befolkningsunderlag har den enkelte bogbusholdeplads (angiv evt. gennemsnit)?
8. Hvor mange timer holder bogbussen i gennemsnit på de enkelte holdepladser?
9. Tilbyder I fleksibel bogbusbetjening f.eks. børnehavebetjening, book en bogbus m.v.?
10. Hvem samarbejder I med om bogbussen?
11. Betjener kommunen sine landdistriktsområder biblioteksmæssigt ved hjælp af afhentningssteder?
12. Hvor er disse afhentningssteder placeret?
13. Hvordan varetages arbejdet omkring afhentningsstedet?
14. Samarbejder kommunen med andre om afhentningsstedet?
15. Betjener kommunen sine landdistriktsområder biblioteksmæssigt ved hjælp af andet end filialer, bogbus eller afhentningssteder?
16. Er der i kommunen etableret samarbejde med andre om biblioteksopgaven f.eks. foreninger, forretninger, sportshaller, kulturhuse, multihuse? (Sæt kryds)

I forbindelse med kommunalreformen?

I forbindelse med udviklings-/forsøgsprojekter?

I forbindelse med implementering af fremadrettede (positive) politiske beslutninger (kommunalplaner, politikker osv.)?
I forbindelse med besparelser?

17. Hvis der er ændret på betjeningen, beskriv kort hvordan:
18. Har I fået penge fra puljer eller fonde til udviklings-/forsøgsvirksomhed?
19. Findes der en rapport eller lignende herom?
20. Har I en samlet plan for kommunens bibliotekstilbud, der eksplicit tager stilling til betjeningen i landdistrikterne?
21. Har I eksempler på tiltag og/eller samarbejdsrelationer, som I vil betegne som meget vellykkede og velfungerende i forhold til benyttelse og borger-tilfredshed?
22. Hvordan vil du vurdere udviklingen af jeres biblioteksservice i landdistrikterne siden 1. januar 2006?
23. Forklar kort, hvorfor jeres biblioteksservice er blevet bedre/dårligere.
24. Hvordan vil du vurdere borgernes tilfredshed med jeres biblioteksservice i landdistrikterne?
25. Forklar kort, hvorfor borgerne er tilfredse/utilfredse.
26. Beskriv kort de største ulemper ved jeres biblioteksservice i landdistrikterne.